

Jarosław Dusik*

Żywiec

Udział członków cechów żywieckich we władzach Żywca do 1778 roku

Abstract

Żywiec is a town that was founded at the turn of the 13th and 14th centuries. It was a private town operating according to the rules set by its owners, which also applied to its self-government. Żywiec did not have a wealthy merchant class, but it boasted a numerous and strong common citizenry. Its members formed craft guilds, numbering a few, at most ten. During the period under study (until 1778), representatives of these guilds, due to their urban affiliation and high status among the townspeople, often served on the town council and in municipal positions. The strongest and most prosperous guilds, such as cobblers, tailors, and weavers, had the largest share in self-government at that time. Many mayors and commune heads of guild provenance served their function multiple times or held various positions during their municipal careers. Sometimes, among the members of the town's self-government, one could also find individuals who were related to each other.

Keywords: guild, craft, mayor, commune head

Słowa kluczowe: cech, rzemiosło, burmistrz, wójt

Żywiec to miasto położone w Beskidzie Żywieckim. Początki jego historii sięgają przeł. XIII i XIV w., kiedy to wiejska osada przekształciła się w bliżej nieznaną dziś okoliczność w miasto¹. Do poł. XV w. Żywiec należał do księztw oświęcimskich², następnie na krótko znalazł się w rękach Mikołaja Strzały³,

* Absolwent historii na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach, nauczyciel historii w żywieckich szkołach zajmujący się historią regionu; e-mail: jaroslawdusik@wp.pl; ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4731-9093>.

¹ A.J. Kamiński, *Najstarszy dokument miejski Żywca (10 IX 1432)*, „Gronie” 1938, R. 1, nr 2, s. 79.

² *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürsten-thümer im Mittelalter*, Hrsg. von C. Grünhagen, H. Markgraf, t. 2, Leipzig 1883, s. 602–610.

³ Archiwum Państwowe w Kielcach, zespół Archiwum Ordynacji Myszkowskiej, sygn. tymcz. I-7, s. 38.

a po nim – Skrzyńskich⁴. W końcu na długie lata trafił we władanie trzech wielkich rodów, tj. Komorowskich – w okresie od 1467 do 1624 r.⁵, Wazów – w okresie od 1624 do 1676 r.⁶, i Wielopolskich – od 1676 do 1838 r.⁷, które to w zasadniczy sposób wpłynęły na jego rozwój i funkcjonowanie.

Żywiec powstał na szlaku handlowym biegnącym z północy na południe⁸. We wczesnym okresie swojego istnienia znajdował się w oddaleniu do 3 km na północ od współczesnego miasta, jednak jeszcze w XIV w. nastąpiło jego przeniesienie na obecne miejsce (rynek i okolice). U podstaw tej translokacji legło najprawdopodobniej zagrożenie powodziowe pierwotnej, niżej posadowionej osady⁹. Nie znamy wielkości początkowego Żywca, za to ten przeniesiony, jak ustalił Bogusław Krasnowolski, obejmował 60 łąnów¹⁰. Ustrój Żywca opierał się na prawie magdeburskim, przekazany mu za pośrednictwem Oświęcimia – stolicy księstwa, w skład którego wchodził¹¹ – i taki obowiązywał następnie w translokowanym mieście. Dopiero właściciele Żywca z rodu Wazów i Wielopolskich dokonali w jego ustroju pewnych korekt, o czym będzie mowa poniżej. Jego *cives* tworzyli przybysze z zachodu (Niemiec, Śląska) oraz z Małopolski. Ich liczebność, poczynając od kilkudziesięciu osób u zarania miasta, osiągnęła stan: 181 obywateli/posesjonatów (przypadających na 223 parcele) w 1667 r.¹²; 1377 wszystkich żywczan, w tym obywateli/posesjonatów i członków ich rodzin, w 1700 r.¹³; 241 obywateli/posesjonatów (przypadających na 254 parcele) w 1712 r.¹⁴, oraz 234 obywateli/posesjonatów (przypadających na 248 parcel) w 1715 r.¹⁵ Stosunkowo niewielka liczebność populacji skutkowałą nasilonym udziałem jej przedstawicieli w różnorodnych formach miejskiego życia.

Jednym z przejawów funkcjonowania Żywca było rzemiosło cechowe¹⁶. Cechy żywieckie najprawdopodobniej zaczęły się kształtować już w XV w.¹⁷,

⁴ *Chronografia albo dziejopis żywiecki* [przez Andrzeja Komonieckiego], wyd. S. Grodziski, I. Dwornicka, Żywiec 2005, s. 39.

⁵ Archives Nationales Paris, K-IX/1310, piece 60; *Chronografia...*, s. 138.

⁶ Tamże, s. 213, 218.

⁷ Tamże, s. 84, 226.

⁸ F. Kiryk, *Rozwój urbanizacji Małopolski XIII–XVI w. Województwo krakowskie (powiaty południowe)*, Kraków 1985, s. 301.

⁹ *Chronografia...*, s. 51, 55, 57. Por. P. Dyrłaga, *Obszar, granice i fazy rozwoju miasta Żywca od średniowiecza do współczesności. Zarys problematyki*, [w:] *Żywiec studia i szkice z dziejów miasta*, red. D. Firlej, P. Dyrłaga, A. Bura, Żywiec 2018, s. 60–61.

¹⁰ Krasnowolski B., *Rozwój przestrzenny Żywca*, [w:] *O sztuce Górnego Śląska i przyległych ziem małopolskich*, red. E. Chojcka, Katowice 1993, s. 139, 145–149.

¹¹ *Chronografia...*, s. 33–35.

¹² Inwentarz dóbr żywieckich z 1667 roku, Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Bielsku-Białej, mikr. nr 1.

¹³ *Chronografia...*, s. 275

¹⁴ *Inwentarze dóbr żywieckich z XVIII wieku zawierające obciążenia feudalne ich ludności*, wyd. F. Lenczowski, Żywiec 1980, s. 18–20.

¹⁵ *Chronografia...*, s. 466–469.

¹⁶ J. Dusik, *Cechy rzemieślnicze Żywca do 1772 roku*, [w:] *Żywiec, studia i szkice z dziejów miasta*, red. D. Firlej, P. Dyrłaga, A. Bura, Żywiec 2018, s. 85–104.

¹⁷ Świadczą o tym wzmianki na temat rzemieślników żywieckich. Część z nich mogła już wtedy tworzyć cechy, znane z dokumentu regulującego płacenie czynszu przez miasto z 10 września

niemniej niezbitych dowodów na ich istnienie dostarcza dopiero wiek XVI. Wtedy to, w czasach Komorowskich, działały cechy: szewski, krawiecki (od 1580 krawiecko-kuśnierski), kowalski (od 1588 kowalsko-ślusarski), piekarski (od 1598), sukienniczy i rzeźniczy¹⁸. Dwa ostatnie na drogę lepiej ugruntowanej prawnie egzystencji weszły za sprawą przywilejów z pocz. XVII w.¹⁹ W XVII w., w czasach Wazów, Żywiec wzbogacił się jeszcze o cech garncarzy (1625), samodzielnych ślusarzy (1627) oraz o cechy płócienników-barchanników (1664) i sukienników-czapników (1669)²⁰. Jednocześnie, w efekcie wielorakiego kryzysu, z końcem XVII stulecia przestały istnieć cechy ślusarzy i sukienników. Lukę po nich wypełniły na przeł. XVII i XVIII w. cechy samodzielny kuśnierski (1699) i zbiorowy (1702), obejmujący głównie rzemiosła metalowe (m.in. ślusarzy) i drzewne (bednarzy, cieśli i stolarzy)²¹. Wszystko wskazuje też na to, że do grona cechów powrócili z czasem sukiennicy, niemniej ich pozycja była już dużo słabsza niż w XVII w.²² Na domiar złego, w 1778 r. ukazał się „Uniwersał dla wszystkich w królestwach Galicji i Lodomerii tudzież księstwach oświęcimskim i zatorskim znajdujących się rzemieślniczych cechów generalny porządek przypisujący” cesarzowej Marii Teresy, który przyspieszył trwający już od kilku dekad rozkład cechowego rzemiosła w Żywcu²³.

Zagadnienie samorządu miejskiego, którego badaniu sprzyjają coraz liczniejsze publikacje materiału źródłowego²⁴, jest szeroko opracowane w literaturze tak zagranicznej²⁵, jak i polskiej. Należą do niej zarówno pozycje

1432 r. czy potwierdzającego jego dotychczasowe przywileje z 13 września 1448 r., a także z opisu z kroniki Andrzeja Komonieckiego, odnoszącego się do 1500 r.: *Chronografia...*, s. 34, 55; *Materiały do dziejów miasta Żywca od XV do XVIII wieku*, wyd. F. Lenczowski, Kraków 1957, cz. 1, dok. 1, s. 43–44.

¹⁸ *Chronografia...*, s. 102, 108, 584; *Materiały...*, cz. 2, dok. 21, s. 132–135, dok. 22, s. 135–140, dok. 23, s. 140–143, dok. 24, s. 145. Brak dat przy pozostałych cechach wynika z faktu, iż pierwsze wzmianki na ich temat mówią o nich jako o istniejących już od jakiegoś czasu formacjach.

¹⁹ Cech sukienników w 1604 r., a rzeźników w 1607 r.: *Chronografia...*, s. 113–114, 216, 584; *Materiały...*, s. 34, cz. 2, dok. 26, s. 147–151.

²⁰ *Chronografia...*, s. 140, 153, 209, 216, 584; *Materiały...*, cz. 2, dok. 33, s. 160–167, dok. 34, s. 167–173.

²¹ *Chronografia...*, s. 268, 281, 584; *Materiały...*, cz. 2, dok. 37, s. 177–184, dok. 40, s. 196–200.

²² Świadczą o tym XVIII-wieczne wzmianki o cechmistrzach i mistrzach sukienniczych, znajdujące się w księgach innych żywieckich cechów.

²³ Z. Chrzastkowska, S. Chrzastkowski, *Rzemiosło podegrodzkie na początku czasów galicyjskich*, „Rocznik Sądecki” 1971, t. 12, s. 389.

²⁴ Zob. *Urzędnicy miejscy, cechowi, braccy i szpitalni Łęcznej do r. 1810*. Spisy, oprac. J. Łosowski, Łęčna 2004; *Urzędnicy miejscy Malborka do roku 1772*. Spisy, oprac. W. Długokęcki, A. Girsztowt, Gdańsk 2021; *Urzędnicy miejscy Torunia*. Spisy, cz. 1: *Do roku 1454*, oprac. R. Czaja, Toruń 1999; *Urzędnicy miejscy Torunia*. Spisy, cz. 2: *1454–1650*, oprac. K. Mikulski, Toruń 2001; *Wykazy poznańskich urzędników miejskich z XVI wieku*, oprac. W. Maisel, „Studia i Materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza” 1970, t. 10, z. 1, s. 91–130; *Wykaz burmistrzów poznańskich z XVIII i XVIII wieku*, oprac. Z. Wojciechowska, „Kronika Miasta Poznania” 1999, R. 69, nr 1, s. 111–119.

²⁵ B. Eersels, *Requested and Consented by the Good Crafts. A New Approach to the Political Power of Craft Guilds in Late Medieval Maastricht (1380–1428)*, [w:] *Words and Deeds. Shaping Urban Politics from below in Late Medieval Europe*, red. B. Eersels, J. Haemers, Turnhout 2020, s. 91–111; S. Gustafsson, *Governance of northern European towns in the Middle Ages: the benefits of a comparative perspective*, [w:] *La gobernanza de la ciudad europea en la Edad Media*,

dawne²⁶, z których niektóre sięgają jeszcze poł. XIX w., jak i te nowsze²⁷, a także najnowsze, z ostatniego ćwierćwiecza²⁸. Także sam Żywiec doczekał się prac

red. J.Á. Solórzano Telechea, B. Arízaga Bolumburu, Logroño 2011, s. 47–74; K. Schultz, R. Giel, *Die politische Zunft eine die spätmittelalterliche Stadt prägende Institution?*, [w:] *Verwaltung und Politik in Städten Mitteleuropas. Beiträge zu Verfassungsnorm und Verfassungswirklichkeit in altständischer Zeit*, red. E. Ehrecht, Köln 1994, s. 1–20.

²⁶ S. Ehrenkreutz, *Z dziejów organizacji miejskiej Starej Warszawy*, Warszawa 1913; Z. Froehlichowa, *Z dziejów organizacji władz miejskich m. Lublina do końca XVII w.*, Lublin 1929; K. Mecherzyński, *O magistratach miast polskich, a w szczególności miasta Krakowa*, Kraków 1845; M. Patkaniowski, *Krakowska rada miejska w średnich wiekach*, Kraków 1934; J. Ptaśnik, *Kilka słów o dawnej radzie*, [w:] tenże, *Obrazki z przeszłości Krakowa*, Kraków 1902, s. 38–54; J. Ptaśnik, *Walka o demokratyzację Krakowa w wieku XVII–XVIII*, „Kwartalnik Historyczny” 1929, R. 43, z. 1, s. 1–151; J. Ptaśnik, *Walki o demokratyzację Lwowa od XVI do XVIII wieku*, „Kwartalnik Historyczny” 1925, R. 39, z. 1, s. 228–257; J. Riabinin, *Rada miejska lubelska w XVII wieku*, Lublin 1931.

²⁷ J. Bieniarzówna, *Krakowska rada miejska w czasach saskich*, „Rocznik Krakowski” 1976, t. 48, s. 123–136; A. Gąsiorowski, *Członkowie władz Kalisza w pierwszej połowie XV wieku*, „Rocznik Kaliski” 1985, t. 18, s. 27–56; A. Gąsiorowski, *Dysponenci władzy w późnośredniowiecznym Poznaniu*, „Przegląd Historyczny” 1975, t. 46, z. 1, s. 25–40; A. Gąsiorowski, *Walki o władzę w Poznaniu u schyłku wieków średnich*, „Kwartalnik Historyczny” 1985, R. 82, nr 2, s. 255–266; M.J. Mika, *Burmistrzowie poznańscy wieku XVI*, „Kronika Miasta Poznania” 1947, R. 20, nr 1, s. 37–55; M.J. Mika, *Burmistrzowie kaliscy od połowy XVI do XVIII wieku*, [w:] *Osiemnaście wieków Kalisza. Studia i materiały do dziejów miasta Kalisza i regionu kaliskiego*, t. 3, red. A. Gieysztor, Kalisz 1962, s. 105–118; H. Piskorska, *Organizacja władz i kancelarii miasta Torunia do 1793 r.*, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” 1954, R. 59, z. 2; M. Sędek, *Instytucje i praktyka prawa chełmińskiego*, „Studia Warszawskie” 1975, t. 21, z. 2, s. 227–234; A. Wolff, *Skład rady i ławy miasta Starej Warszawy w latach 1381–1527*, „Rocznik Warszawski” 1955, t. 6, s. 5–16.

²⁸ Przykładowo zob.: D. Bogdan, J. Przeracki, *Urzędnicy Starego i Nowego Miasta Braniewa do 1772 roku*, Olsztyn 2018; W. Bukowski, Z. Noga, *Ustrój miasta Krakowa w XIII–XVIII wieku*, [w:] *Kraków europejskie miasto prawa magdeburskiego 1257–1791*, red. G. Lichończak-Nurek, Kraków 2007, s. 69–90; R. Czaja, *Grupy rządzące w miastach nadbałtyckich*, Toruń 2008; R. Czaja, *Władztwo rady i gmina w reprezentacji dużych miast pruskich w średniowieczu*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2016, R. 31, z. 1, s. 27–39; W. Długokęcki, *Elita władzy miasta Malborka w średniowieczu*, Malbork 2004; W. Długokęcki, *Grupa kierownicza w Tczewie w XIV i w pierwszej połowie XV wieku*, „Studia Bałtyckie. Historia” 1998, t. 3, s. 181–194; *Urzędnicy miejscy Malborka...*; R. Gaziński, *Urzędnicy miejscy Kołobrzegu do 1805 roku*, Toruń 2018; M. Goliński, J. Maliniak, *Urzędnicy miejscy Świdnicy do 1740 r.*, Toruń 2007; T. Grabarczyk, T. Nowak, *Burmistrzowie, rajcy i ławnicy w Wieluniu do 1515 roku*, „Rocznik Wieluński” 2008, t. 8, s. 17–50; J. Grabowski, *Ustrój i organizacja władz Starej i Nowej Warszawy w epoce księząt mazowieckich (XIV–XVI wiek)*, „Rocznik Warszawski” 2008, t. 36, s. 61–80; E. Grin-Piszczyk, *Elita władzy miasta Przemyśla od XIV do początku XVII wieku*, Przemyśl 2019; E. Grin-Piszczyk, *Urzędnicy miejscy Przemyśla w XIV–XVIII wieku*, Toruń 2012; O. Hul, *Elita władzy miasta Lwowa w XVI wieku*, „Res Historica” 2013, t. 35, s. 49–68; G. Jakimińska, *Elita władzy lubelskiej gminy miejskiej w latach 1555–1651*, Lublin 2012; A. Kardas, *Elity władzy w Toruniu w XVII wieku. Mechanizmy kształtowania się i wymiany grup rządzących*, Toruń 2004; A. Karpiński, *Organizacja i funkcjonowanie władz Starej i Nowej Warszawy w latach 1525–1764. Uwagi o warszawskim samorządzie w epoce nowożytnej*, „Rocznik Warszawski” 2008, t. 36, s. 143–170; M. Kordas, *Z badań nad elitami małomiasteczkowymi w Polsce w XV–XVI wieku. Rajcy i ławnicy miasta Kamionki w ziemi lubelskiej*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2011, t. 3, s. 205–226; J. Łosowski, *Urzędnicy miejscy Bełżyc od XV do końca XVIII wieku*, Lublin 2009; W. Maisel, *Władze miasta Poznania w XIII–XVI wieku*, „Kronika Miasta Poznania” 1999, R. 69, nr 1, s. 17–34; K. Mikulski, *Unifikacja ustrojowa i centralizacja władzy w Toruniu w XV–XVIII wieku. Zarys problemów badawczych*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia” 1997, t. 30(322), s. 29–40; K. Mrozowski, *Praktyka kancelaryjna a hierarchia*

na ten temat. Chodzi tu o dwa artykuły: pierwszy autorstwa Bronisława Kaste-
lika z 1985 r.²⁹, drugi – Stanisława Molińskiego z 2001 r.³⁰ Oba przedstawia-
ją listy burmistrzów żywieckich od czasów najwcześniejszych po współczesne.
Ustalenia badaczy dla analizowanego okresu w zasadzie nie wykroczyły poza
informacje zamieszczone w kronice Andrzeja Komonieckiego. Tymczasem szereg
innych źródeł żywieckich – w tym przede wszystkim księgi cechowe, statuty
i uchwały cechów oraz protokoły wyboru cechmistrzów, ale i druga kronika
miejska autorstwa księdza Franciszka Augustina oraz żywieckie księgi sądo-
we – pozwala znacznie rozszerzyć choćby tylko listę burmistrzów żywieckich.

Dużo mniej miejsca poświęcono konotacjom cechów z samorządem miej-
skim. Okazuje się bowiem, że poza kilkoma opracowaniami nie ma wielu
monografii poruszających tę tematykę³¹, brak ich tym bardziej w odniesieniu
do Żywca. Niniejszy artykuł ma być zatem próbą uzupełnienia literatury przed-
miotu i wyznaczenia pewnych kierunków badawczych do opracowywania dla
tego niewielkiego ośrodka miejskiego w Małopolsce. Zostanie w nim zaprezen-
towana obsada funkcji burmistrzów, wójtów, rajców i ławników przez członków
cechów. Ustalony zostanie stopień zaszeregowania w strukturach cechów osób
obejmujących poszczególne funkcje miejskie. Analizie poddane będą zjawiska
takie jak wielość kadencji z rządu, powracanie do pełnionej funkcji po przerwie,
obejmowanie wielu stanowisk przez te same osoby związane z cechami. Nieco
miejsca zajmie również pokazanie związków członków cechów pełniących

społeczna. Spisy urzędników jako źródło do badań nad społeczeństwem Starej Warszawy u schyłku
średniowiecza (1494–1550), „Archeion” 2011, t. 112, s. 305–320; Z. Noga, *Krakowska rada miejska
w XVI wieku. Studium o elicie władzy*, Kraków 2003; Z. Noga, *Rola samorządu w rozwoju miasta
w XIII–XVIII wieku*, [w:] *Kraków. Nowe studia nad rozwojem miasta*, red. J. Wyrozumski, Kraków
2007, s. 495–527; Z. Noga, *Samorząd miasta Krakowa w czasach przedprzemysłowych*, „Anna-
les Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F: Historia” 2017, t. 72, s. 137–148; Z. Noga,
Urzednicy miejscy Krakowa, cz. 2: 1500–1794, Kraków 2008; H. Samsonowicz, *Kto podejmował
decyzje w miastach samorządowych średniowiecznej Polski?*, [w:] *tenże, Studia z dziejów miast
w średniowieczu*, Poznań 2014, s. 293–304; M. Starzyński, *Krakowska rada miejska w średniowieczu*,
Kraków 2010; J. Wiesiołowski, *Rajcowie dożywotni 1504–1518*, „Kronika Miasta Poznania” 1999,
R. 69, nr 1, s. 50–59; J. Wiesiołowski, Z. Wojciechowska, *Władze miasta Poznania 1253–1793*, t. 1,
Poznań 2003.

²⁹ B. Kastelik, *Ocalić od zapomnienia. Włodarze miasta Żywca w latach 1572–1939*, „Kalendarz
Żywiecki 2002”, Żywiec 2002, s. 74–75.

³⁰ S. Moliński, *Poczet burmistrzów żywieckich czyli continuum starodawnego „Katalogu Bur-
mistrzów Żywieckich po kilka lat urzędujących” Andrzeja Komonieckiego*, „Karta Groni” 2001,
nr 21, s. 62–88.

³¹ A. Girsztowt, P. Kołodziejczak, *The Participation of Craftsmen in Municipal Governance in
Late Medieval Marienburg and Stockholm*, [w:] *Towns on the Edge in Medieval Europe: The Social
and Political Order of Peripheral Urban Communities from the Twelfth to Sixteenth Centuries
(Proceedings of the British Academy 244)*, red. M.F. Stevens, R. Czaja, Oxford 2022, s. 120–141;
M. Horn, *Skład zawodowy magistratu przeworska w latach 1600–1650 na tle struktury zawodowej
i społecznej miasta*, „Przegląd Historyczny” 1969, t. 60, z. 2, s. 270–290; E. Korczowska-Pielińska,
Udział rzemieślników w samorządzie miejskim, [w:] *Z dziejów rzemiosła warszawskiego, cz. 1:
XIV–XVIII w.*, red. B. Grochulska, W. Pruss, Warszawa 1983, s. 88–90; J. Wiesiołowski, *Cechmistrz
poznajscy i starostowie generalni Wielkopolski jako elektorzy rady miejskiej Poznania w XVI wieku*,
„Kronika Miasta Poznania” 1999, R. 69, nr 1, s. 78–110.

funkcje w samorządzie miejskim z innymi ważnymi osobami z żywieckiej społeczności. Za podstawowe metody badań, z racji specyfiki źródeł, posłużą tu metoda indukcji, metoda bezpośrednia i progresywna. Uzyskane wyniki zostaną przedstawione w formie tabel oraz zestawień danych dla poszczególnych zagadnień wpływających z zawartych w nich informacji.

Cechy podlegały miastom, a dokładnie ich samorządom³². Jednocześnie, w zależności od typu i wielkości miasta, bardziej lub mniej aktywnie uczestniczyły w ich zarządzaniu³³. W miastach królewskich działało się tak wcześniej, bo już w XIV w., i opierało się na dość ujednoliconych zasadach³⁴. Z kolei w prywatnych ośrodkach dochodziło do tego później, bo w XVI–XVIII w., i w dużej mierze zależało od postanowień w tej dziedzinie ich właścicieli³⁵.

W dużych miastach magistraty były zazwyczaj zdominowane przez zamożnych kupców³⁶. Z czasem jednak przedstawiciele rzemiosł, w tym cechowych,

³² Na temat ten pisali m.in. A. Chmiel, *Organizacja miejska i cechów, Kraków, jego kultura i sztuka*, „Rocznik Krakowski” 1904, t. 6, s. 57; Z. Kropidłowski, *Cele korporacjonizmu Wielkich Miast Pruskich do rozbiorów*, „Saeculum Christianum. Pismo Historyczno-społeczne” 1996, nr 2, s. 101–102, czy J. Michalski, *Zagadnienie polityki antycechowej w czasach Stanisława Augusta*, „Przegląd Historyczny” 1954, t. 45, z. 4, s. 643, przytaczając poglądy Andrzeja Zamoyskiego w *Zbiorze praw* czy w artykule *O cechach*. Było tak np. w Krakowie (zob. A. Chmiel, *Organizacja...*, s. 49) czy w Białymstoku w 1760 r. (zob. A. Minkiewicz, *Cechy białostockie*, Białystok 1936, s. 9–10). Według 12. pkt. berlińskiego edyktu króla pruskiego Fryderyka II dla Śląska i hrabstwa kłodzkiego z 18 kwietnia 1747 r. obowiązywał nakaz najpilniejszego nadzoru wojennych i dominalnych komór królewskich oraz magistratu nad cechami i bractwami, by przestrzegały wszelkich ustaw magistratu – zob. F. Michalik, *Wykonawstwo egzaminacyjnych sztuk mistrzowskich w świetle edyktu króla pruskiego Fryderyka II z 1747 r.*, „Ziemia Śląska” 1993, t. 3, s. 208, 217.

³³ Na temat uczestniczenia cechów w zarządzaniu miastem wypowiadali się: E. Dąbrowska, *Gdy Bielsko i Biała były wełnianą potęgą*, „Kalendarz Beskidzki 2000–2001”, Bielsko-Biała 1999, s. 26, 32; K. Badecki, *Średniowieczne ludwisarstwo lwowskie*, Lwów 1921, s. 57 (w tym za sprawą udziału cechmistrzów); Z. Daszyńska-Golińska, *Miasta i cechy w dawnej Polsce. Z rysunkami w tękście*, Warszawa 1906, s. 68–69 (bądź mistrzów).

³⁴ Już np. w 1368 r. przedstawiciele cechów zasiadali we władzach Krakowa, zob. H. Samsonowicz, *Cechy rzemieślnicze w średniowiecznej Polsce: mity i rzeczywistość*, „Przegląd Historyczny” 1984, t. 77, z. 3, s. 555.

³⁵ W 1760 r. przedstawiciele cechów zasilali szeregi rajców Białegostoku, zob. A. Minkiewicz, *Cechy...*, s. 9–10.

³⁶ Tak było np. w okresie średniowiecza w miastach pruskich, zob. R. Czaja, *Władztwo...*, s. 36; w Toruniu (od ok. 1300 r.), zob. S. Herbst, *Toruńskie cechy rzemieślnicze. Zarys przeszłości*, Toruń 1933, s. 55; w Krakowie, zob. Czaja R., *Społeczna mobilność jako paradygmat badań nad patryjatem i grupami kierowniczymi w średniowieczu*, [w:] *Elita władzy miasta Krakowa i jej związki z miastami Europy w średniowieczu i epoce nowożytnej (do połowy XVII wieku)*. Zbiór studiów, red. Z. Noga, Kraków 2011, s. 9–21; we Wrocławiu w XV w., zob. L. Musioł, *Przegląd dziejowy rzemiosła na Górnym Śląsku*, [w:] *Księga pamiątkowa rzemiosła. Wydana z okazji 25-lecia istnienia Izby Rzemieślniczej w Katowicach*, oprac. J. Zador-Wojeński, Katowice 1948, s. 33; czy w Poznaniu, gdzie poza cechem rzeźników, pozostałe uzależnione były od kupców, zob. J. Wiesiołowski, *Cechmistrze...*, s. 78–79. Również w Poznaniu do końca XVII w. rada 20 mężów (z patryjatu) ograniczała rolę cechów, bo nie była wybierana, a sama kooptowała do siebie członków spośród górnej warstwy mieszczan, zob. Z. Wojciechowska, *Cechy rzemieślnicze i bractwa kupieckie w Wielkopolsce w okresie staropolskim*, [w:] *Wielkopolska bractwo cechowa w okresie staropolskim*, oprac. Z. Wojciechowska, M. Aleksandrowicz, Gniezno 2005, s. 12. Za to w małych miastach Górnego Śląska kupiectwo było słabe i ubogie, nie było w stanie wpływać na gospodarkę

zwiększali swój udział w radzie miasta w charakterze jej członków³⁷. Wykorzystywali przy tym nieraz wsparcie ze strony szlachty, która była zainteresowana osłabieniem w ten sposób znaczenia kupców i ich gildii w danym ośrodku³⁸. Niekiedy jednak przychodziło cechom wręcz walczyć o opisywaną partycypację³⁹, bywało, że przez wieki z miernym skutkiem⁴⁰. Zdarzało się również, że cechmistrzowie powoływani byli do organów kontrolnych sprawujących pieczę nad radą miejską⁴¹. Za to w miastach średniej wielkości, a zwłaszcza w małych,

cechów i rzemieślników niezrzeszonych, na ich dążenia do zasiadania w samorządzie miejskim, zob. I. Panic, *Zabiegi cechów małych miast górnośląskich o zachowanie uczciwej konkurencji przez członków cechu w czasach wczesnonowożytnych*, [w:] *Korzenie środkowoeuropejskiej i górnośląskiej kultury gospodarczej*, red. A. Barciak, Katowice 2003, s. 327–328.

³⁷ O cechach jako organizacjach, które napierały na patrycjat kupiecki i wywalczyły sobie połowę, a nawet całość udziału w radzie miasta, pisał już W. Surowiecki, *Uwagi o cechach*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk” 1820, t. 13, s. 534. Przykładowo od 1353 r. w Legnicy, a od 1362 r. w Brzegu połowa rajców miała być rzemieślnikami, zob. F. Lenczowski, *Z zagadnień ustrojowych miast śląskich XII–XIV wiek*, [w:] *Prace z dziejów Polski feudalnej ofiarowane Romanowi Grodeckiemu w 70 rocznicę urodzin*, red. Z. Kozłowska-Budkowa, Warszawa 1960, s. 176. Podobnie było od czasów Kazimierza Wielkiego w Krakowie, jednakże rzemieślnicy zasiadający w radzie wkrótce stali się patrycjatem i ponownie odsuwali niedawnych pobratymców od wpływu na zarząd miastem. Dopiero z pocz. XVI w. nastąpił swego rodzaju kompromis: kupcy i starsi cechowi wybierali 40 mężów (20 i 20), którzy według instrukcji opiniowali propozycje uchwał rajców z ławnikami, zob. A. Chmiel, *Organizacja*, s. 50–52, 64–65; Z. Daszyńska-Golińska, *Miasta...*, s. 38; W. Korcz, *Patriotyczne tradycje polskiego rzemiosła*, Warszawa 1988, s. 18; H. Samsonowicz, *Cechy...*, s. 564.

³⁸ F. Lenczowski, *Z zagadnień...*, s. 176.

³⁹ Szerzej na temat ścierania się różnych grup społecznych w walce o władzę w miastach pisał J. Buława, *Walki społeczno-ustrojowe w Toruniu w I połowie XVI wieku*, Toruń 1971. Przykładowo w 1525 r. w Warszawie miał miejsce tumult czeladzi o dopuszczenie rzemieślników do rady miasta, m.in. z udziałem Stanisława Lachoty, rzeźnika, i Marcina Flisa, starszego cechu krawców i ławnika, których aresztowano w związku z tym buntem. Wówczas Flis złożył stosowną skargę do księcia Janusza III. Ten nakazał uwolnić buntowników i dopuścić ich do rady, która jednak to odrzuciła. Dopiero w 1558 r. zaprowadzono tu ordynek miejski jako reprezentację rzemieślników w radzie miasta, od 1560 r. na czele z Melchiorzem Flisem, synem Marcina. Jednak dość szybko organ ten utracił cechowy charakter, zob. *Księga polskiego rzemiosła. Władze Związku Rzemiosła Polskiego*, red. J. Kowalczevska, Bydgoszcz 2003, s. 44.

⁴⁰ Na temat walki z monopolem władzy patrycjatu w Gdańsku prowadzonej przez cechy w okresie od XIV do XVIII w., a od drugiej poł. XVII w. także grupy „uczonych”, pisali: M. Bogucka, *Walka opozycji mieszczańskiej z patrycjatem gdańskim w drugiej połowie XVI wieku*, „Przegląd Historyczny” 1954, t. 45, z. 2/3, s. 408–459; E. Cieślak, *Konflikty polityczne i społeczne w Gdańsku w połowie XVIII w. – sojusz pospółstwa z dworem królewskim*, Wrocław 1972, s. 20–21, 36–37, 52, 104, 163, 178, 259–260, 295–296; E. Cieślak, *Walki społeczno-polityczne w Gdańsku w drugiej połowie XVII wieku. Interwencja Jana III Sobieskiego*, Gdańsk 1962, s. 157 i n., 196 i n., 206 i n.; E. Cieślak, *Walki ustrojowe w Gdańsku i Toruniu oraz w niektórych miastach hanzeatyckich w XV wieku*, Gdańsk 1960, s. 82 i n.

⁴¹ Przykładowo w Braniewie w corocznym sprawozdaniu rady miasta uczestniczyło po dwóch starszych z cechu, zob. P.H. Dorszewski, *Cechy rzemieślnicze miast warmińskich w XVI i XVII wieku*, [w:] *Miasta polskie w średniowieczu i czasach nowożytnych*, red. P. Gołdyn, Kraków 2008, s. 244–245; podobnie zresztą jak od 1522 r. w Lublinie, zob. J. Ziółek, *Cech rzeźników lubelskich*, „Rocznik Lubelski” 1971, t. 14, s. 88. Z kolei w Toruniu, począwszy od 1456 r., obradom rady miejskiej przysłuchiwało się 4, od 1523 r. – 5, od 1565 r. – 30, a od 1601 r. – 60, licząc wraz z kupcami, gdy od 1668 r. już 33 samych przedstawicieli cechów – zob. S. Herbst, *Toruńskie cechy...*, s. 57–60; K. Mikulski, *Unifikacja...*, s. 33.

gdzie brakowało silnego kupiectwa, to rzemieślnicy wiedli prym w zajmowaniu stanowisk miejskich, a przynajmniej stanowili spory odsetek je obejmujących⁴². Bywało i tak, że w obsadzie stanowisk miejskich, tak w miastach większych, jak i małych, obowiązywały limity dla reprezentacji cechowej⁴³. W Żywcu, gdzie występował deficyt warstwy kupieckiej, owa supremacja cechowego rzemiosła nad innymi grupami zawodowymi w obejmowaniu stanowisk miejskich była bardzo wyraźna, a przy tym naturalna.

Udział cechów w wyborach władz miejskich miast królewskich przyjmował czynny charakter. Odbывало się to za pośrednictwem władz cechowych bądź za sprawą całych cechów. Niekiedy więc rady czy ławy wybierali cechmistrzowie bądź inni delegaci cechowi⁴⁴, innym zaś razem rajców czy ławników desygnowały całe cechy⁴⁵. Za to w miastach prywatnych, poza omówionym powyżej wariantem, władze wyznaczali – nierzadko z grona cechowych rzemieślników – administratorzy lub właściciele miasta⁴⁶. Wówczas cechy co najwyżej proponowały wspomnianym decydentom kandydatów do samorządu spośród

⁴² Por. P. Miodunka, *Elity w małych miastach prywatnych Małopolski w XVII i XVIII wieku*, „Rocznik Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 2016, t. 77, s. 297–318; H. Samsonowicz, *Elita władzy w małych miastach Polski w późnym średniowieczu*, [w:] *Genealogia-kręgi zawodowe i grupy interesu w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, red. J. Wroniszewski, Toruń 1989, s. 145–159.

⁴³ Od XIV w. w Brzegu trzech rajców miało być rzemieślnikami, zob. F. Lenczowski, *Z zagadnień...*, s. 176. Z kolei w Braniewie w ławie miejskiej zasiadać miało po dwóch starszych cechowych, zob. P.H. Dorszewski, *Cechy...*, s. 244.

⁴⁴ Przykładowo tak było według przywileju królewskiego dla Kościana z 1420 r., zob. H. Florowski, *Dzieje rzemiosła powiatu kościańskiego do 1918 r.*, [w:] *Kościan rzemiosłem stał*, red. tenże, Kościan 1974, s. 22. Według dekretu kapituły poznańskiej z 11 lipca 1558 r. kupcy i starsi bractw rzemieślniczych wybierali po dwóch prokuratorów na tydzień przed wyborem rady miasta, a prokuratorzy z nich burmistrza i rajców, z tym że tego samego dnia starsi bractw wybierali wójta, zob. Z. Zaleski, *Bractwo krawieckie chwaliszewskie*, Poznań 1927, s. 5–6, 30–31. W 1507 i 1508 r. w Poznaniu przysiężni, tj. cechmistrzowie czapniczy, kowalscy, krawieccy, kuśnierscy, piekarscy, rzeźnicy nowi i starzy, stolarscy, sukienniczy, szewscy, ślusarscy, tkaccy itd. wysuwali po dwóch kandydatów na rajców, zob. J. Wiesiołowski, *Cechmistrze...*, s. 81.

⁴⁵ Na Śląsku do rad miasta członków wybierali m.in. rzemieślnicy, tj. głównie złotnicy i kuśnierze, zob. F. Lenczowski, *Z zagadnień...*, s. 171–172. Przykładowo według przywileju królewskiego dla Gniezna z 11 kwietnia 1615 r. po św. Wojciechu nakazany był wybór przez mistrzów cechowych burmistrza i pewnej liczby rajców, a następnie wybór przez burmistrza i rajców czterech cechmistrzów, z których dwóch zostawało podskarbimi, a dwóch nadzorcami miar i wagi. Z czasem burmistrzowie i cechmistrzowie stanowili władzę administracyjną i policyjną, rozpatrującą sprawy w cechach w zakresie miar i wag w miejscach handlu, opieki zdrowotnej, zob. E. Scholtz, *Gnieźnieńska bractwo do końca XVIII wieku*, [w:] *Wielkopolska bractwo cechowa w okresie staropolskim*, oprac. Z. Wojciechowska, M. Aleksandrowicz, Gniezno 2005, s. 47. Do 1418 r. we Wrocławiu po dwóch ławników wybierały cechy, potem rajcy, zob. R. Heck, *Z życia cechów wrocławskich w XV w.*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia” 1978, t. 30(461), s. 79, 99. Z kolei od 1518 r. w Poznaniu na 44 rajców 38 zgłaszało 19 cechów, np. bez cieśli, przy czym od 1522 r. odbywało się to 7 września na ratuszu, wreszcie od 1599 r. wybierano 62 cechmistrzów z 4 gildii i 27 cechów, zob. J. Wiesiołowski, *Cechmistrze...*, s. 78–81.

⁴⁶ W Łasku burmistrz, rada i ławnicy pochodzili z wyboru przez rzemieślników, a wójt z nominacji właściciela miasta, zob. J. Janiszewski, *Z dziejów rzemiosła ziemi łaskiej 1422–1982*, Łask 1983, s. 30–31. Z kolei w Łęcznej (1726) właściciel wyznaczał dwóch spośród czterech kandydatów na rajców – zob. *Urzędnicy miejscy, cechowi...*, s. 16–17. Także w Przeworsku właściciele,

swego grona. Częstotliwość wyborów wynosiła od roku do nawet 10 lat. Czas trwania omawianych tu kadencji przeciągał się zatem maksymalnie do dekady⁴⁷. Z tym że bywało, iż honorowano dożywotnie pozostawanie na stanowisku, stojące w kontrze do precyzyjnego szacowania rozciągłości czasowej właściwych temu kadencji⁴⁸.

Cechom zależało na uczestniczeniu w zarządzaniu miastem, w jego sądach, obok bowiem względów prestiżowych zyskiwały w ten sposób realny wpływ na miasto, jego gospodarkę, a zwłaszcza na kondycję i ochronę prawną swej pozycji⁴⁹. Zdarzało się też, że o przyjmowaniu do cechów i wybieraniu cechmistrzów decydowali wójtowie⁵⁰, lub to drugie czyniła rada miejska⁵¹. Najczęściej przedstawiciele cechów we władzach miasta, zasiadający w nich z racji przynależności zawodowej, pełnili rolę współdecydentów wraz z innymi członkami magistratu i ławy w uchwalaniu bieżących regulacji miejskich, tj. wilkierzy. Tak było np. w Kościanie⁵², Krakowie⁵³, Opolu⁵⁴, Sandomierzu⁵⁵, we Wrocławiu⁵⁶

poprzez swych administratorów, wpływali na wybory samorządu miejskiego, zob. M. Horn, *Skład...*, s. 281, 283.

⁴⁷ Np. we Wschowie za pierwszych Jagiellonów przez okres 10 lat rządziło 12 rajców, zob. W. Korcz, *Z dziejów wschowskich cechów pod koniec XVIII wieku*, „Rocznik Lubuski” 1960, R 2, s. 66.

⁴⁸ Dla porównania w Poznaniu i okolicznych miastach królewskich (prywatnie się nie zastosowały) od 1693 r. (po nieudanej próbie z lat 1504–1518) na wzór krakowski wprowadzono (postanowieniem Jana III Sobieskiego) w miejsce corocznych rad i ław – dożywotnie, a w miejsce starszych cechowych – dożywotnie kolegium 20 mężów, za: Z. Wojciechowska, *Cechy...*, s. 30; J. Wiesiołowski, *Rajcowie...*, s. 50–59.

⁴⁹ Cechy w magistracie stanowiły dogodniejsze prawa dla siebie i ogółu, „doskonaliły je, wyrabiały na nie potwierdzenie u panujących”, zob. W. Surowiecki, *Uwagi...*, s. 534–535.

⁵⁰ F. Lenczowski, *Z zagadnień...*, s. 168.

⁵¹ Przykładowo do poł. XVI w. w Poznaniu rada miejska wybierała dwóch starszych cechowych w cechu, a od 1552 r. – tyluż z czterech kandydatów przedłożonych przez dany cech, zob. W. Maisel, *Władze...*, s. 32.

⁵² Tutaj starsi cechowi brali udział w obradach rady, wójta, ławników, jeśli dotyczyły spraw na lata. Wilkierze były wydawane m.in. w imieniu starszych cechowych. Starsi cechowi wraz z wójtem i ławnikami podejmowali uchwały wiążące wobec rady miasta (m.in. w sprawie nadzwyczajnych wydatków miejskich, pokrywania miejskich długów), zob. K. Koehler, *Dawne cechy i bractwa strzeleckie. Rzecz osnuta na danych o cechach i o bractwie strzeleckim w Kościanie*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk” 1899, t. 25, s. 215.

⁵³ Od 1418 r. w Krakowie rada miasta podejmowała uchwały w zakresie podatków w obecności ośmiu kupców i ośmiu przedstawicieli cechów: Z. Daszyńska-Golińska, *Miasta...*, s. 38; M. Patkaniowski, *Krakowska rada...*, s. 98–103.

⁵⁴ W 1421 r. w Opolu uchwały miejskie współtworzył np. Marcin Herig, cechmistrz piekarski, zob. D. Tomczyk, *Cech piekarski w Opolu w dawnych czasach*, „Kwartalnik Opolski” 2001, nr 4, s. 115.

⁵⁵ D. Burdzy-Jeżewska, „*Lauda seu plebiscita*”. Wilkierze XVI-wiecznego Sandomierza, [w:] *Miasta polskie w średniowieczu i czasach nowożytnych*, red. P. Gołdyn, Kraków 2008, s. 203–204, 212, 221–226.

⁵⁶ We Wrocławiu wilkierze początkowo były zatwierdzane przez starszych i mieszczan (co regulowało pouczenie z 1261 r. w statutach i w prawie magdebursko-wrocławskim ławniczym spisany między 1370 a 1386). W praktyce ostatni raz 19 marca 1324 r. odbyło się to tak gremialnie. Od 1331 r. wilkierze rady uchwalano „za radą” starszych (patrycjatu) i przysięgłych (cechów), bo było zbyt wielu mieszczan, by wszyscy brali w tym udział. Do tego od 1331 r. zobowiązania czynszowe ustalano „za radą” starszych (patrycjatu), a od 1340 r. – „za zgodą” ławników

i w wielu innych ośrodkach. W Żywcu jednak nie odnotowano takich przypadków. Świadczy o tym brak podpisów członków cechów na listach świadków zamieszczanych pod tego typu dokumentami. Widać obowiązujące prawo lub zaufanie braci cechowych do rajców wywodzących się z grona mieszczan było wystarczające. Do tego rajcy-mistrzowie zwykle służyli radzie eksperckim doradztwem w kwestiach rzemiosła czy też sprawowali z jej ramienia kontrolę w tym zakresie. To ostatnie w Żywcu przejawiało się zaangażowaniem cechmistrzów w nadzór z ramienia rady miasta nad dostawami bydła, zboża czy w taksowanie cen. Członkowie cechów obecni w radzie miejskiej często brali też oficjalny udział w podejmowaniu w mieście ważnych gości, jak np. króla, czy w spotkaniach z właścicielami miasta, z jego zarządcami⁵⁷.

Opis udziału członków cechu we władzach Żywca zacząć trzeba od przybliżenia składu i sposobów obioru tych władz, ich kadencyjności, uposażenia. Nie należy przy tym zapominać o zmianach zachodzących w tym zakresie, bowiem obowiązujący do pocz. XVII w., aczkolwiek nieznany już dziś w szczegółach system obioru i funkcjonowania władz w Żywcu w 1626 r. uległ przemodelowaniu, a raczej usystematyzowaniu. W ordynacji królowej Konstancji zapisano bowiem, że odąd burmistrz i wójt, a także sześciu rajców i tyluż ławników wybieranych będzie co roku, a w trakcie sprawowania przez nich urzędu będą oni wolni od miejskich ciężarów⁵⁸. Następnie w przywileju Franciszka Wielopolskiego dla miasta (z 13 maja 1700) zawarowano, że cechy wybierać będą dwóch z sześciu rajców i proponować jednego z dwóch kandydatów na wójta⁵⁹. W końcu 13 grudnia 1711 r. Franciszek Wielopolski zdecydował o wydłużeniu kadencji owych władz z roku do czterech lat. Nakazał przy tym, aby każdy burmistrz sprawował swój urząd przez pełen rok, a to dla lepszego porządku, czyniąc rachunek z tego okresu i zdając należycie wszystko następcy, bez cedowania

i przysięgłych (cechów), zob. M. Goliński, *Cechy*, [w:] *Historia Wrocławia*, t. 1: *Od pradziejów do końca czasów habsburskich*, red. C. Buśko i in., Wrocław 2001, s. 111.

⁵⁷ *Chronografia...*, s. 164, 372, por. S. Dobosz, *Hejnał żywiecki i jego kreatorzy. Opowieść dokumentalna*, Żywiec 2003, s. 20. Dla porównania w Przeworsku od pięciu do siedmiu cechmistrzów wspomagało rajców i ławników w wycenie pustostanów, w prowadzeniu spraw sądowych i spadkowych, zob. M. Horn, *Skład...*, s. 282.

⁵⁸ Zob. ordynacja królowej Konstancji w: *Materiały...*, cz. 1, dok. 14, s. 107–108. Taka sama liczba rajców wybierana była co roku od XV/XVI w. w Przeworsku, za to ławników było tam 7, zob. M. Horn, *Skład...*, s. 282–283. Z kolei w XV-wiecznym Wieluniu było to odpowiednio 4 rajców i 7 ławników, zob. T. Grabarczyk, T. Nowak, *Burmistrzowie...*, s. 20. Za to w Warszawie już od 1430 r. liczba członków ławy miejskiej wzrosła z 7 do 12, zob. A. Wolff, *Skład...*, s. 13–14.

⁵⁹ *Materiały...*, cz. 1, dok. 20, s. 129. Zob. też *Chronografia...*, s. 273. Dla porównania, według decyzji Zygmunta Starego dla Poznania z 1518 r. w miejsce dożywotnich rajców 24 kandydatów na nich (wiernych Bogu, królowi, cnotliwych, roztropanych) było zgłaszanych przez 44 przysiężnych, tj. 6 starszych z 3 korporacji kupieckich i 38 cechmistrzów z 19 cechów (pod przysięgą, że nie będą się kierować nepotyzmem, animozjami, a przydatnością). Spośród tych kandydatów starosta wielkopolski wybierał co roku 2 burmistrzów i 6 rajców. W 1552 r. ogłoszony został przywilej Zygmunta Augusta doprecyzowujący wybór rajców. Przyjęto, że 2 tygodnie przed św. Marcinem, tj. 7 września, będzie się odbywało na ratuszu spotkanie przysiężnych/cechmistrzów, którzy spisywać będą kandydatów i opieczętowywać tekst przekazywany następnie staroście, zob. J. Wiesiołowski, *Cechmistrze...*, s. 78, 80–81.

na niego ewentualnych zaległości. Urzędnicy ponownie zwolnieni zostali od powinności państwowych, ale nie od ewentualnych kontrybucji wojennych, które spadłyby na miasto. Wolno też było burmistrzom raz na kwartał, wójtom raz na Wielkanoc, a pisarzom miejskim raz na Boże Narodzenie, „uwarzyć jeden war piwa, ćwiertni 18” w nagrodę za służbę⁶⁰. W związku z powyższą zmianą czasu sprawowania urzędu wzrosła najpewniej jeszcze bardziej konkurencja cechów w obsadzaniu powyższych stanowisk ze swego grona.

Zgromadzony materiał źródłowy nie dostarcza kompletnych informacji na temat pełnego udziału członków cechów żywieckich we władzach Żywca do 1778 r., pozwala jednak dość obszernie przyjrzeć się temu w odniesieniu do burmistrzów, w mniejszym stopniu do wójtów, rajców czy ławników⁶¹. Najmniej danych odnosi się do pisarzy miejskich. Najlepiej oświetlony przez źródła jest wiek XVIII, gorzej – wiek XVII, bardzo wybiórcze dane dotyczą zaś wieku XVI. Przechodząc do analizy, wypada zaznaczyć, iż w podejmowanych rozważaniach pominięto osoby o niejednoznacznej cechowej przynależności oraz takie, co do których udało się ustalić jedynie przynależność do struktur dewocyjnych cechów. W tym drugim przypadku stało się tak, ponieważ można co najwyżej wykluczyć ich pełną przynależność do cechu, w którym byli „półbraćmi”. Pamiętać zaś trzeba, iż dewocyjne członkostwo osiągały też osoby spoza środowiska cechowego. Problemu przysporzyło też przyporządkowywanie ilości kadencji członkom poszczególnych cechów. Z powodu bowiem trudności w ustaleniu początku i końca kadencji wydłużonych w 1711 r., postanowiono przedstawić wyniki analizowanych tu danych w postaci ilości lat sprawowania poszczególnych funkcji przez przedstawicieli poszczególnych cechów. Te zresztą de facto w większości przypadków tożsame są z kadencjami⁶².

Burmistrzowie

Badając obsadę funkcji burmistrza w Żywcu na podstawie dostępnej faktografii należy skonkludować, iż w okresie od 1575 do 1778 r. funkcję burmistrza pełnili: przez 36 lat członkowie cechu szewskiego (1575, 1585, 1605, 1618, 1619, 1621, 1624, 1625, 1631, 1632, 1639, 1655, 1657, 1661, 1662, 1663, 1665, 1672, 1676, 1678, 1688, 1691, 1697, 1699, 1702, 1704, 1706, 1707, 1708, 1712, 1720, 1722, 1724, 1731, 1770, 1772); przez 11 lat – krawieckiego (1705, 1707, 1708, 1721, 1737, 1740, 1749, 1764, 1765, 1767, 1768); przez 7 lat – tkackiego (1702, 1711, 1759, 1770, 1772, 1773, 1774); przez 6 lat – ślusarskiego (1628, 1640, 1648, 1650, 1679, 1684); przez 5 lat – kuśnierskiego (1703, 1708, 1716, 1728, 1729); przez 3 lata – kowalskiego (1767, 1777, 1778); przez 2 lata – rzeźnickiego (1716, 1764) i zbiorowego (1715, 1761), a przez rok – garncarskiego (1644). Zestawienie to dowodzi szczególnie silnej pozycji w środowisku miejskim

⁶⁰ Mowa jest o tym w kronice miejskiej Andrzeja Komonieckiego: *Chronografia...*, s. 365.

⁶¹ Podobne wnioski cechują wyniki badań T. Grabarczyk, T. Nowak, *Burmistrzowie...*, s. 23.

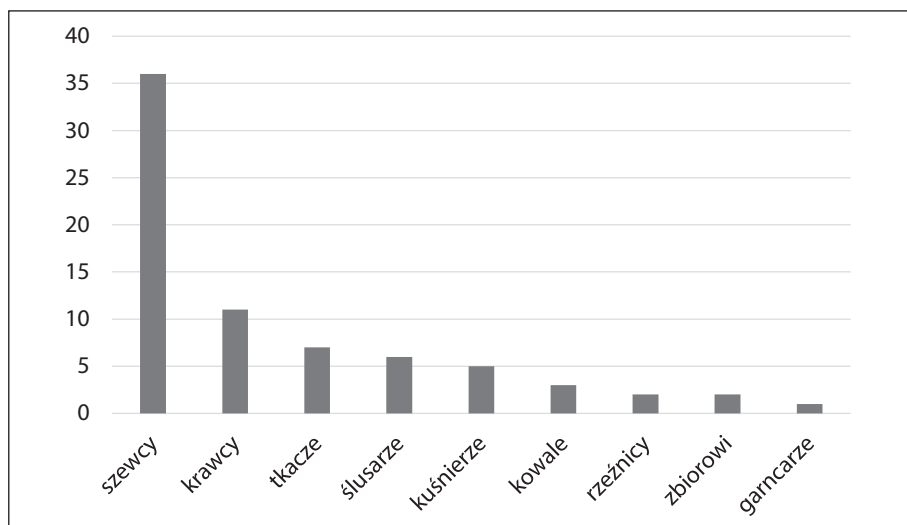
⁶² Problem ustalania początku i końca kadencji urzędników miejskich jest dość powszechny, zob. tamże, s. 21.

cechów szewskiego i krawieckiego⁶³. Ta zaś, uwidoczniając się w skali obsady omawianej tu funkcji, wynikała zapewne z ich starszeństwa i zamożności na tle pozostałych. Pierwszy z nich posiadał własne bractwo czeladnicze (od 1. poł. XV w.), oba zaś – cechowe gospody (szewcy od 1. poł. XV w., a krawcy od co najmniej pocz. XVIII w.). Patrząc na okres zasiadania przedstawicieli cechu szewców na urzędzie burmistrza, można zauważyć, iż zdominowali oni to stanowisko do pocz. XVIII w., dość często pojawiając się w tej roli jeszcze do pocz. lat 30. oraz sporadycznie na przeł. lat 60. i 70. tego stulecia. Członkowie cechu krawieckiego natomiast piastowali ten urząd z dużą częstotliwością od pocz. XVIII w., kiedy to osiągnęli wyższość swej zamożności, z przerwą w 2. dekadzie wieku, po jego lata 40. oraz dość licznie w latach 60. Kończąc badania tego okresu pod względem cechowej proveniencji żywieckich burmistrzów należała do cechu tkackiego. Odpowiada to przyspieszonemu w tamtym czasie wzrostowi rangi tkactwa wśród rzemieślników⁶⁴. Dość aktywni w piastowaniu funkcji burmistrza byli też – w krótkim okresie istnienia swego cechu (od 1627 do k. XVII w.) – ślusarze. Ich formacja uchodziła bowiem, szczególnie na początku jej funkcjonowania, za prężną i bogatą.

⁶³ O tym, iż w Pszczynie, Skoczowie i Wodzisławiu władze – zwłaszcza stanowisko burmistrza, rajców, rzadziej ławników – obsadzali wielkomieszczanie (trochę mniej niż patrycjat), tj. właściciele szynków (ci zwłaszcza, gdy nie było zrzeszenia w cechy, bo brakowało rzemieślników), ewentualnie najbardziej wpływowi, najzamożniejsi rzemieślnicy cechowi, pisał I. Panic, *Zabiegi...*, s. 328–329. Według Henryka Samsonowicza najbogatsze były cechy kuśnierskie i krawieckie, potem – rzeźnicze i szewskie, mało za to było cechów kowalskich (te za ubogie), zob. H. Samsonowicz, *Cechy...*, s. 561. Dla porównania od k. XV do 1. poł. XVI w. w Będzinie cech szewców jako najstarszy, najliczniejszy i najzamożniejszy, plasowany był na pierwszym miejscu w uroczystościach miejskich i kościelnych, zob. M. Kantor-Mirski, *Ślawetny cech szewski królewskiego i wolnego miasta Będzina w wiekach XVI–XVIII. Fragment z dziejów Będzina*, Sosnowiec 1934, s. 27, 40. W Czeladzi najbardziej prestiżowi byli szewcy, tkacze, zob. J. Ziembka, *Cechy rzemieślnicze Będzina i Czeladzi w dawnych wiekach*, „Ziemia Będzińska” 1972, R. 4, s. 127. Z kolei w Gorzowie produkcja obuwia była mało dochodowa, zob. Z. Kwaśny, D. Tomczyk, *Studia z dziejów rzemiosła Śląska Opolskiego przed epoką kapitalizmu*, „Śląski Kwartalnik Historii Sobótka” 1977, R. 32, nr 1, s. 70. W Poznaniu według rady miasta 13 października 1713 r. na 35 cechów szewcy byli na 11. miejscu, zob. Z. Zaleski, *Cechy...*, s. 47. W okresie XVI–XVIII w. w Przemyśle cech szewców był jednym z najbardziej prestiżowych i aktywnych gospodarczo cechów, co przejawiało się we wzroście ilości domów posiadanych przez szewców, zob. J. Hryniewicz, *Szewcy przemyscy w świetle organizacji cechowej (XVI–XVIII w.)*, „Rocznik Przemyski” 2007, t. 43, z. 4, s. 49–50.

⁶⁴ Widać to zwłaszcza w dużych miastach. Przykładowo we Wrocławiu funkcjonowała następująca hierarchia rzemieślników: karczmarze i kramarze, rzeźnicy, piekarze, tkacze, słodownicy, złotnicy, kuśnierze (według kolejności we wpisach, wysokości opłat wpisowych). Miała ona odbicie w udziale we władzach miasta (według prestiżu zawodu, bogactwa, liczebności), zob. M. Goliński, *Cechy...*, s. 111. Niemniej w mniejszych ośrodkach skala tego zjawiska też była wyraźna, zwłaszcza że np. jeszcze w XV i XVI w., choćby w Bielsku, tkactwo lniane – mimo rozwoju – uchodziło za mało rentowne, zob. T. Bielski, *Bielskie tkactwo lniane*, „Kalendarz Beskidzki 1966”, Bielsko-Biala 1965, s. 133.

Wykres 1. Liczba burmistrzów żywieckich w latach 1575–1778 będących członkami poszczególnych cechów

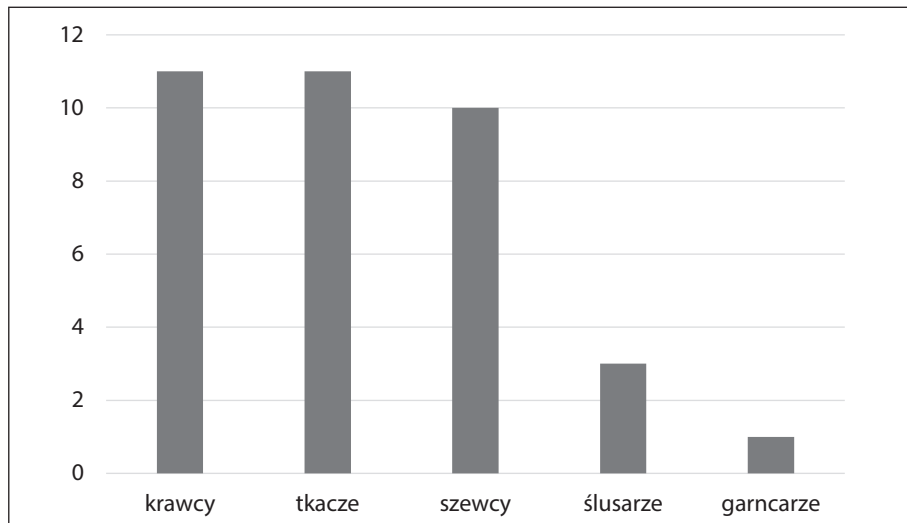
Źródło: opracowanie własne.

Wójtowie

Informacje pozwalające zidentyfikować przynajmniej niewielką część wójtów żywieckich pod kątem ich proveniencji cechowej pochodzą z okresu od 1605 do 1778 r. W tym czasie godności wójta dostępowali: przez 11 lat cechowi krawcy (1763, 1765, 1767, 1768, 1769, 1770, 1771, 1772, 1773, 1777, 1778) i tkacze (1661, 1662, 1675, 1746, 1747, 1748, 1749, 1751, 1752, 1756, 1757); przez 10 lat – szewcy (1605, 1608, 1615, 1622, 1623, 1635, 1666, 1681, 1707, 1729); przez 3 lata – ślusarze (1632, 1650, 1659), a przez rok – garncarz (1647). Podobnie, aczkolwiek nie na taką skalę jak w przypadku poprzedniej funkcji, na początku badanego okresu przeważali wójtowie-szewcy (na podstawie tego zjawiska – staż, estyma, bogactwo – zwrócono uwagę przy okazji omawiania burmistrzów). Pojawiali się oni w tej roli do k. lat 20. XVIII w. Obecnością swego członka na stanowisku wójta mógł się też pochwalić cech tkacki w latach 60. i 70. XVII w. Był to jednak okres konstytuowania się owej organizacji, stopniowego nabierania przez nią estymy pośród rzemiosł w mieście. Wójtowie z jej kręgu pełnili tę funkcję także od poł. lat 40. do poł. lat 50. Z kolei okres od poł. lat 60. XVIII w. do 1778 r. w obsadzaniu stanowiska wójta przypadł w największym stopniu cechowi krawieckiemu. Mniej więcej od czasu powstania do k. lat 50. XVII w., a więc w czasie największej prosperity, stanowisko wójta sporadycznie zapewniali też cechowi ślusarze. Może jako przedstawiciele nowego, złożonego w dużej mierze z przybyszów z zewnątrz cechu nie uchodzili za najodpowiedniejszych kandydatów na sędziów miejskich, od których wymagano ugruntowanej znajomości miejscowego prawa. Na uwagę zasługuje również

pierwszy cechmistrz garncarski, który w latach 40. XVII w. piastował funkcję burmistrza, a następnie wójta⁶⁵.

Wykres 2: Liczba wójtów żywieckich w latach 1605–1778 będących członkami poszczególnych cechów

Źródło: opracowanie własne.

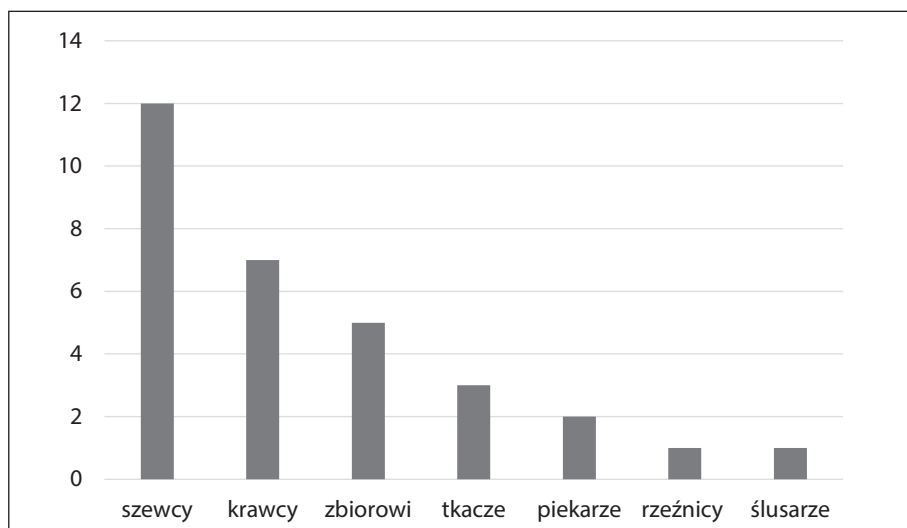
Rajcy

Jeśli chodzi o rajców, to dane o tych wywodzących się ze środowiska cechowego sięgają najwcześniej 1589 r., a kończą na roku 1777. Pamiętać jednak trzeba, że jednocześnie był więcej niż jeden rajca, a od 1626 r. było ich sześciu. Tak więc przy zdekompletowanych danych wypływające z nich konkluzje muszą być bardziej ogólne i wyważone. Na bazie materiału źródłowego ustalono, iż pomiędzy 1589 a 1777 r. rajcami zostawali członkowie cechów: szewskiego – przez łączny czas 12 lat (1589, 1608, 1635, 1641, 1661, 1667, 1681, 1684, 1699, 1702, 1706, 1721); krawieckiego – przez 7 lat (1706, 1709, 1727, 1740, 1750, 1752, 1765); zbiorowego – przez 5 lat (1702, 1704, 1721, 1756, 1777); tkackiego – przez 3 lata (1738, 1751, 1777); piekarskiego – przez 2 lata (1746, 1747), w końcu przez rok rzeźnickiego (1751) i ślusarskiego (1695). Dla wieku XVII najwięcej danych dotyczyło szewców, których przedstawiciele w kolejnym wieku pojawili się tylko trzykrotnie w roli rajców, w tym ostatni raz na pocz. lat 20. Pierwsza poł. XVIII w. zdominowana została przez rajców mających krawieckie korzenie. Obie te obserwacje odzwierciedlają też aktywność tych cechów w przytoczonym

⁶⁵ Na często spotykane ubóstwo formacji garncarskich zwraca uwagę M. Wroński, *Tradycyjne garncarstwo z Brodół i budownictwo z nim związane*, Gliwice 1985, s. 7. Dla przykładu o tym, iż rzemieślnicy gorzowscy specjalizowali się w mało dochodowej produkcji garnków, mającej wpływ na ich słabą pozycję w mieście pisze Z. Kwaśny, *D. Tomczyk, Studia...*, s. 70.

okresie i na innych płaszczyznach. Przedstawicielom pozostałych, nieco mniej reprezentowanych w gronie rajców cechów, np. piekarskiego, powierzano tę funkcję w latach 40. XVIII w. Nowy statut piekarzy zapewne pozytywnie wpłynął na podwyższenie prestiżu ich organizacji. Tymczasem w dość dużym rozrzucie czasowym na stanowiska rajców bywali desygnowani członkowie cechu tkackiego czy zbiorowego.

Wykres 3: Liczba rajców żywieckich w latach 1584–1777 będących członkami poszczególnych cechów

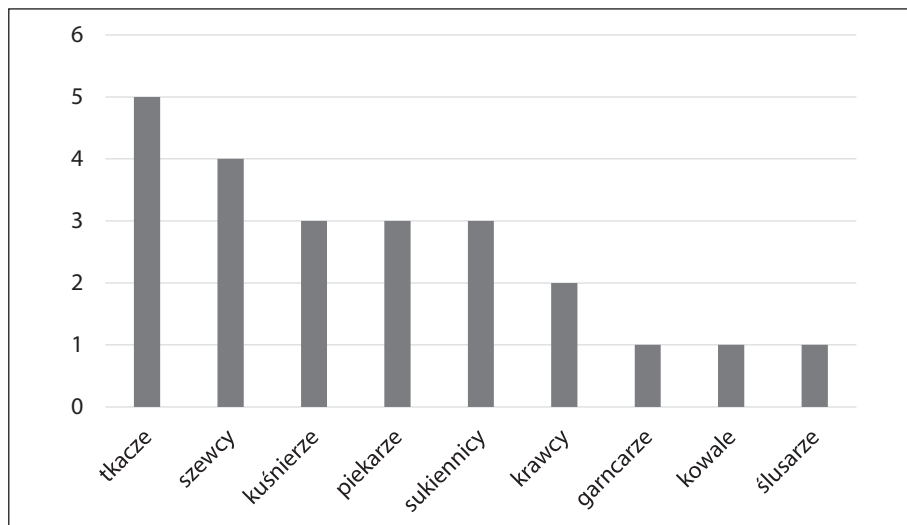
Źródło: opracowanie własne.

Ławnicy

Od 1660 do 1774 r. miejską ławę tworzyli: przez 5 lat członkowie cechu tkackiego (1662, 1740, 1746, 1748, 1765); przez 4 lata – szewskiego (1662, 1691, 1737, 1741); przez 3 lata – kuśnierskiego (1699, 1720, 1725), piekarskiego (1726, 1731, 1732) i sukienniczego (1660, 1708, 1774); przez 2 lata – krawieckiego (1704, 1759); przez rok – garncarskiego (1769), kowalskiego (1773) oraz ślusarskiego (1687). Wobec wybiórczych informacji trudno o snucie bardziej wnikliwych konkluzji. Jedyne, co daje się zauważyć, to korespondujący z tendencją dostrzeżoną już przy obsadzie poprzednich funkcji zanik w 1. poł. XVIII w. (po okresie 1737–1741) szewców w ławie. Uwagę przykuwa też pewna koncentracja przedstawicieli bardzo silnego wówczas cechu tkackiego w obsadzie ławy w latach 40. XVIII w. W końcu pewnym novum na tle obsady wcześniejszych funkcji było pojawienie się sukienników w charakterze ławników⁶⁶.

⁶⁶ Dla porównania cech sukienników był najważniejszy na wielu płaszczyznach w niedalekich Bielsku i Białej, zob. E. Dąbrowska, *Świętość sukienników*, „Kalendarz Beskidzki 2004”, Bielsko-Biała 2003, s. 16.

Wykres 4: Liczba ławników żywieckich w latach 1660–1774 będących członkami poszczególnych cechów

Źródło: opracowanie własne.

Pisarze miejscy

Wśród pisarzy miejskich połączonych pełnym członkostwem z cechami prym wiodli cechowi szewcy, z których pierwszy działał na tym stanowisku w 2. poł. XVII w. (Mikołaj Tomalowicz), a drugi – w 1. poł. XVIII w. (Walenty Gni-dziński). Na przeł. lat 50. i 60. XVIII w. zadania pisarza miejskiego wypełniał członek cechu kowalskiego (Kazimierz Rybarski), zaś w poł. XVIII w. pisarstwem w komorze żywieckiej parął się członek cechu krawieckiego (Antoni Kralowski). Pozostali z dających się zidentyfikować pisarzy przynależeli jedynie do struktur dewocyjnych żywieckich cechów.

Podsumowanie

Przedstawiciele żywieckich rzemioł cechowych, chociaż w różnym stopniu, to jednak dość żywo uczestniczyli w administrowaniu miastem z ramienia jego instytucji samorządowych⁶⁷. Szczególnie widoczni w tym zakresie byli cechowi szewcy (XVII w.), a po nich krawcy (XVIII w.). O przyczynach tego zjawisko (ranga cechu i jego zamożność) wielokrotnie już tutaj pisano⁶⁸.

⁶⁷ Przykładowo w okresie pomiędzy 1600 a 1650 r. w Przeworsku 4/5 rajców i 7/8 ławników stanowili rzemieślnicy, zob. M. Horn, *Skład...*, s. 284–286, 288.

⁶⁸ Potwierdzającą to uwagę o dominacji przedstawicieli rzemioł skórzanых w samorządzie miejskim, ale i licznej reprezentacji w nim rzemioł włókienniczych, przy sporadycznej obecności garncarzy, pojawia się w wynikach badań pod tym kątem Starej i Nowej Warszawy, zob. E. Korczowska-Pielińska, *Udział rzemieślników...*, s. 90. Podobnie było w latach 1600–1650

Niewątpliwymi atutami wybieranych mogły też być ich szczególna pozycja w miejscowym środowisku, zamożność czy koneksje rodzinne ze znaczącymi osobami. Wiadomo np., że Mikołaj Tomala, szewc, a burmistrz w 1663 r. i rajca w 1667 r., trudnił się na co dzień miejskim pisarstwem. Wojciech Szwagierkowicz, krawiec, a burmistrz w 1756 r. oraz wójt w latach 1765, 1767 i 1768 r., pełnił też funkcję leśnego sądu wołoskiego. Stanisław Chwostek, szewc, a wójt w 1605 i 1608 r. oraz rajca w 1608 r., opiekował się Bractwem Różańcowym w Żywcu. Stanisław Krzyżek, szewc, a burmistrz w 1712 r., zajmował stanowisko kościelnego w farze, podobnie jak Melchior Ostrowski, członek cechu zbiorowego, a burmistrz w 1715 r. i rajca przed 1718 r. Paweł Tomala, szewc, a burmistrz w 1707, 1708 i 1722 r. oraz rajca w 1721 i wójt w 1729 r., posiadał słodownię. Jan Miałowicz, tkacz, a burmistrz w 1659 r. oraz wójt w 1661, 1662 i 1675 r., a także ławnik w 1662 r., był ojczymem Wojciecha Chwostkowicza, mansonarza kościoła na zamku krakowskim. Szymon Chyła, szewc, a burmistrz w latach 1624–1625, 1661–1662, ławnik w 1662 r. oraz wójt w 1666 r., miał ojca organistę. Grzegorza Komonieckiego, krawca, a ławnika w 1704 r., burmistrza w 1705 r. i w latach 1707–1708? oraz rajcę w 1706, 1709 i 1727 r., łączyło braterstwo z Andrzejem Komonieckim, wójtem i kronikarzem żywieckim. Dodać również trzeba, że w każdym z rozpatrywanych przypadków nie bez znaczenia dla dokonywanych wyborów musiały być także walory osobiste wybieranych. Tych jednak źródła nie przytaczają.

Większość z piastujących opisywane tu funkcje, o ile nie wszyscy (brak danych co do pełnej kariery cechowej dla każdego z nich), była niegdyśniejszymi cechmistrzami swoich organizacji⁶⁹. Kilku też burmistrzów i wójtów, a mistrzów, i jeden rajca cechowej proveniencji, z większą lub mniejszą dozą prawdopodobieństwa sprawowało swą funkcję (ewentualnie mogło sprawować) przez kilka lat z rzędu (burmistrzowie Jan Szwach, szewc, prawdopodobnie w latach 1618–1624; Urban Rożek, ślusarz, prawdopodobnie w latach 1648–1650; Franciszek Tomala, szewc, prawdopodobnie w latach 1676–1678; Grzegorz Miodoński, szewc, prawdopodobnie w latach 1688–1691; wójtowie Stanisław Chwostek, szewc, prawdopodobnie w latach 1605–1608; Wojciech Moliński, tkacz, prawdopodobnie w latach 1746–1756; Wojciech Szwagierkowicz, krawiec, prawdopodobnie w latach 1765–1768; Stanisław II Kaczyński, krawiec, prawdopodobnie w latach 1768–1773, 1777–? oraz rajca Wojciech Chmieleński, członek cechu zbiorowego, prawdopodobnie w latach

w radzie i ławie miejskiej Przeworska, gdzie obok reprezentantów najbardziej znaczących i rentowanych rzemiosł odzieżowo-włókienniczych (np. siedmiu krawców było rajcami, a ośmiu ławnikami) oraz skórzanych zasiadali przedstawiciele rzemiosł spożywczych, głównie rzeźnicy, zob. M. Horn, *Skład...*, s. 285, 287–288. W okresie od k. XIV do pocz. XVI w. w Wieluniu w obszarze urzędu burmistrza i rajców dominowali kuśnierze, zob. T. Grabarczyk, T. Nowak, *Burmistrzowie...*, s. 26–27. Ci zresztą stanowili największą reprezentację spośród rzemieślników we władzach Poznania poł. XV w., zob. A. Gąsiorowski, *Dysponenci...*, s. 34; A. Gąsiorowski, *Walki...*, s. 263.

⁶⁹ Podobnie było w wielu miastach, np. w 1. poł. XV w. w Poznaniu, zob. A. Gąsiorowski, *Dysponenci...*, s. 34–35, czy w latach 1600–1650 w Przeworsku, gdzie w radzie i ławie zasiadało w sumie 35 cechmistrzów, M. Horn, *Skład...*, s. 286–288.

1702–1704)⁷⁰. Niektórzy też po przerwie byli wybierani na te stanowiska na nowo. Rzecz dotyczy się głównie burmistrzów (Sebastian Miodona, szewc, burmistrz w latach 1631, 1655; Szymon Chyła, szewc, burmistrz w latach 1624–1625, 1661–1662; Stanisław Gałuszka, szewc, burmistrz w latach 1672, 1676; Grzegorz Miodoński, szewc, burmistrz w latach 1688–1691, 1702; Stanisław Krzyżek, szewc, burmistrz w latach 1697, 1699, 1706, 1712; Grzegorz Komoniecki, krawiec, burmistrz w latach 1705, 1707–1708; Paweł Tomala, szewc, burmistrz w latach 1707, 1708, 1722; Mateusz II Student, kuśnierz, burmistrz w latach 1703, 1708, 1716; Andrzej Ryczkiewicz, tkacz, burmistrz w latach 1759, 1773; Stanisław Kaczyński, krawiec, burmistrz w latach 1764, 1765, 1768; Antoni Mikuszowski, szewc, burmistrz w latach 1770, 1772; Dominik Rybarski, kowal, burmistrz w latach 1767, 1777–1778), w mniejszym stopniu wójtów (Mateusz Regulus, ślusarz, wójt w latach 1632, 1659; Jan Miałowic, tkacz, wójt w latach 1661–1662, 1675; Wojciech Moliński, tkacz, wójt w latach 1746–1756, 1757; Stanisław II Kaczyński, krawiec, wójt w latach 1768–1773, 1777–1778), a najmniej – rajców (Stanisław Krzyżek, szewc, rajca w latach 1699, 1702; Grzegorz Komoniecki, krawiec, rajca w latach 1706, 1709, 1727; Mateusz Hyliński, krawiec, rajca w latach 1750, 1752) i ławników (Jędrzej Zychowicz, kuśnierz, ławnik w latach 1720, 1725; Jędrzej Gałuszkowicz, piekarz, ławnik w latach 1726, 1731–1732; Wojciech Moliński, tkacz, ławnik w latach 1737, 1740, 1746).

Spora część charakteryzowanych tu osób uprzednio czy między kadencjami pełniła również którąś z omawianych funkcji w różnych konfiguracjach⁷¹: Szymon Chyła, szewc – burmistrz, ławnik, wójt; Mateusz Hyliński, krawiec – burmistrz, rajca; Stanisław II Kaczyński, krawiec – (wójt?)⁷², burmistrz, wójt, burmistrz, wójt; Jan Symeliusz, szewc – burmistrz, rajca, wójt; Bartosz Miemczyk, ślusarz – burmistrz, wójt; Jan Miałowic, tkacz – burmistrz, wójt, ławnik, wójt; Paweł Tomala, szewc – burmistrz, rajca, burmistrz, wójt; Wojciech Szwagierkowicz, krawiec – burmistrz, wójt; Piotr Chwostek, szewc – burmistrz, rajca; Piotr Stolarczyk, szewc – burmistrz, rajca; Franciszek Tomala, szewc – burmistrz, rajca; Jan Polnarowski, ślusarz – burmistrz, rajca; Wojciech

⁷⁰ Zjawisko sprawowania wielu kadencji wójtowskich z rzędu (po kilka czy nawet kilkanaście lat) opisał na przykładzie Przeworska M. Horn, *Skład...*, s. 283. A. Gąsiorowski podaje, że we władzach Poznania z okresu 1440–1500 największa liczba kadencji funkcji miejskich należała do 1 ślusarza i 2 kuśnierzy, zob. A. Gąsiorowski, *Dysponenci...*, s. 33.

⁷¹ Droga awansu cechmistrzów we władzach miasta wyglądała zwykle następująco: najpierw sprawowali funkcję ławnika, potem wójta, dalej rajcy, a na końcu burmistrza (co akurat w Żywcu nie znajduje pełnego potwierdzenia). Udział we władzach przynosił ich uczestnikom korzyści materialne, ale i rodzinne, np. dla ich synów, którzy stawali się studentami Akademii Krakowskiej, zob. J. Łojko, P. Wojtyniak, *Cechy i rzemiosło miast Wielkopolski od XIII do XVIII wieku (zarys badań źródłoznawczych nad rzemiosłem municypalnym)*, [w:] *Wielkopolska brać cechowa w okresie staropolskim*, red. Z. Wojciechowska, M. Aleksandrowicz, Gniezno 2005, s. 37. Zjawisko naprzemienności funkcji w mieście na przykładzie Wielunia z przeł. XV i XVI w. opisali T. Grabarczyk, T. Nowak, *Burmistrzowie...*, s. 25–26. O ławnikach przeworskich zostających rajcami i odwrotnie w okresie od 1600 do 1650 r. wspomina M. Horn, *Skład...*, s. 284.

⁷² Raczej błędne datowanie, wyprzedzające funkcję burmistrza, od której Stanisław II Kaczyński zaczął piastować miejskie urzędy.

Chmieliński, członek cechu zbiorowego – burmistrz, rajca, burmistrz; Melchior Owsiankowic, szewc – burmistrz, rajca; Melchior Ostrowski, członek cechu zbiorowego – burmistrz, rajca⁷³; Sebastian Wyrwalski, członek cechu zbiorowego – burmistrz, rajca; Wawrzyniec Miękiński, rzeźnik – burmistrz, rajca; Andrzej Ryczkiewicz, tkacz – burmistrz, rajca; Stanisław Kaczyński, szewc – burmistrz, ławnik; Andrzej Komornicki, szewc – wójt, burmistrz; Sebastian Miodona, szewc – wójt, burmistrz, rajca; Mateusz Regulus, ślusarz – wójt, burmistrz, wójt; Stanisław Chwostek, szewc – wójt, rajca, wójt; Szymon Bober, garncarz – rajca, burmistrz, wójt; Piotr Ślisz, szewc – rajca, burmistrz; Antoni Kralowski, krawiec – rajca, burmistrz, pisarz komory celnej; Stanisław Krzyżek, szewc – ławnik, burmistrz, rajca, burmistrz, rajca, burmistrz, wójt, burmistrz; Mateusz II Student, kuśnierz – ławnik, burmistrz; Grzegorz Komoniecki, krawiec – ławnik, burmistrz, rajca, burmistrz, rajca; Sebastian Florkowicz, szewc – ławnik, burmistrz; Jędrzej Zychowicz, kuśnierz – ławnik, burmistrz; Jan Pstruszyński, krawiec – ławnik, wójt, rajca, burmistrz; Kazimierz Golec, tkacz – ławnik, burmistrz; Wojciech Moliński, tkacz – ławnik, rajca, ławnik, wójt; Jędrzej Gałuszkowicz, piekarz – ławnik, rajca; Mikołaj Tomala, szewc – pisarz miejski, burmistrz, pisarz miejski, rajca, pisarz miejski. Największy „dorobek” pod tym względem wykazywali burmistrzowie (19 przypadków), dalej ławnicy (9 przypadków), a na końcu wójtowie (4 przypadki) i rajcy (3 przypadki), jeśli brać pod uwagę funkcję, od której zaczynali. Także niektórzy pisarze miejscy mieli na swym koncie funkcję burmistrza, a do tego rajcy (Mikołaj Tomala, szewc)⁷⁴.

Kolejnych przedstawicieli władz miejskich wywodzących się z grona cechów łączyły czasem ze sobą bliskie więzy rodzinne, co w wystarczającym do udowodnienia zakresie pokazują dane z ksiąg cechowych, gdzie informacje o podmiocie poszczególnych wpisów zwykle są poszerzone o personalia jego najbliższych krewnych⁷⁵. W przypadkach, w których dotyczyło to wypełniania przez nich tych samych funkcji, nabierało to znamion swego rodzaju tradycji rodzinnej. Przykładowo więc Jan Tomala, szewc, pełnił funkcję burmistrza w 1657 r., Mikołaj Tomala, jego syn szewc, pełnił tę funkcję w 1663 r., będąc w 1667 r. rajcą, a Franciszek Tomala, kolejny syn Jana, sprawował urząd burmistrza w 1676 i 1678, a w 1681 r. był jeszcze rajcą. Szczepan Hyliński, (krawiec, ślusarz?) zajmował stanowisko rajcy, a w 1745 r. – burmistrza⁷⁶, za to Mateusz Hyliński, jego brat krawiec, to drugie zajmował w 1749, a pierwsze – w 1750 i 1752 r. Wojciech Babilon, sukiennik, w ławie znalazł się w 1660 r., a Walenty Babilon, jego bratanek sukiennik, w 1708 r. Opisane zjawisko było sporadyczne, można zatem przypuszczać, że w pierwszej kolejności stanowiło wypadkową

⁷³ Jako już zmarły nie został uwzględniony w tabeli, ale pełnił tę funkcję po byciu uprzednio burmistrzem.

⁷⁴ Zob. tabele na końcu tekstu.

⁷⁵ Księgi metrykalne parafii żywieckiej pw. NNMP w Żywcu sięgają 2. poł. XVII w., lecz w tym kontekście stanowią jedynie źródło do potwierdzenia danych z ksiąg cechowych.

⁷⁶ Nie ujęto go w tabeli, ponieważ nie jest pewne, czy jego podstawowym zajęciem (pełną przynależnością cechową) było krawiectwo, czy ślusarstwo.

stosunkowo ograniczonej rozmiarami społeczności miejskiej. Niewykluczone jednak, iż stanowiło skutek jakichś bliżej nieczytelnych już dziś porozumień, układów. W końcu mogło też oznaczać wyraz uznania wyborców dla poprzedników, a krewnych wybieranego.

Cechy żywieckie jako typowe dla małych i średniej wielkości miast prywatnych okresu staropolskiego są doskonałym materiałem do badań organizacji i funkcjonowania formacji rzemieślniczych. W związku z tym wyniki przedstawionych tu analiz zdają się charakteryzować relacje pomiędzy właścicielem miasta, jego samorządem i cechami w zbliżonych do Żywca ośrodkach miejskich. Wiodący w obsadzie funkcji miejskich przedstawiciele cechów odpowiadają wysokiej pozycji swych formacji, ich zamożności we właściwych im okresach prosperity. Z kolei wielokadencyjność, tak z rzędu, jak i po przerwie, obejmuje zapewne także czynnik indywidualny w postaci szeroko rozumianej popularności osób pełniących wiele razy te same funkcje.

W podejmowanych w przyszłości badaniach należy dołożyć wszelkich starań, aby w jak najrozleglejszym zakresie ustalić tożsamość cechową członków samorządu miejskiego. Wiedza bowiem na temat burmistrzów, wójtów itd. bez kategorię rozstrzygnięcia tego, czy byli oni członkami cechów, czy nie, może prowadzić do wypaczenia efektów prowadzonych analiz. Tam, gdzie źródła podstawowe nie dostarczają danych na temat genealogii opisywanych członków samorządu, a członków cechów, postulowane jest odwołanie się w ich poszukiwaniu do ksiąg metrykalnych.

Udział członków cechów żywieckich we władzach Żywca do 1778 r.

Tabela 1. Burmistrzowie żywieccy

Czas sprawowania funkcji (daty)	Imię i nazwisko	Cech	Wcześniejsze funkcje
1575	Marcin Swach/Szwach	szewc	
1585	Paweł Karczyk	szewc	
1605	Jan Clipkowicz/Klipowicz	szewc	
7 XI 1618; 23 III 1619; 12 XI 1621; 31 VII i 1 VIII 1624 (jako opatrzný)	Jan Szwach	mistrz szewski (1605)	
1624	Piotr Stolarczyk/Stolarzyk	cechmistrz szewski (1616)	
1624–1625, 23 X 1625 (jako opatrzný)	Szymon Chyła, syn Sebastiana Venique, organisty	szewc (1600?), 2-krotny cech- mistrz szewski (1635)	
1625	Andrzej/Jędrzej Komornicki/ Komorniczki	szewc	wójt (19 X, 24 X, 18 XI, 23 XI, 24 XI i 26 XII 1622; 1623)
1628	Bartosz Miemczyk (Niemczyk?)	jako rusznikarz, członkiem cechu ślusarskiego (27 II 1627)	
1631; 29 VII 1632	Sebastian Miodona	szewc	wójt (1615)
1639	Walenty Chwostek	mistrz szewski (1629)	
1640	Mateusz Regulus	jako frembrecznik, członkiem cechu ślusarskiego (3 VI 1627)	wójt (29 VII 1632)
1644	Szymon Bober	brat, cechmistrz garncarski (1625)	rajca (1625)
1648	Urban Roszek/Rozek/Rożek	cechmistrz ślusarski (1629–1630, 1648)	
1650	Urban Roszek/Rozek/Rożek	cechmistrz ślusarski (1629–1630, 1648)	burmistrz (1648)
1655 (jako dawny wójt)	Sebastian Miodona	szewc	wójt (1615); burmistrz (1631; 29 VII 1632); rajca (1635)
1657	Jan Tomala	cechmistrz szewski opatrzný (6 XI 1637)	

1661	Piotr Ślisz/Śliz	cechmistrz szewski (1653)	jako stary rajca (11 III 1661)
1661; 5 X 1662 (jako burmistrz, ławnik wójtowski)	Szymon Chyła, syn Sebastiana Venique, organisty	szewc (1600?), 2-krotny cechmistrz szewski (1635)	burmistrz [(1624–1625, 23 X 1625 (jako opatrzny)]; jako burmistrz, ławnik wójtowski (5 X 1662)
1663	Mikołaj Timallowicz/Tomalowicz/Tomalowicz/Tomala, syn Jana Tomali, burmistrza (1657), brat Franciszka Tomalowica, burmistrza (3 X 1676; 1678), rajcy (9 I 1681)	szewc, cechmistrz szewski (/8 lub 18? / I 1663)	pisarz miejski przez 40 lat; z przerwą na burmistrzostwo, z którego był zdjęty; jako pisarz miejski, przysięgły (24 XI 1661)
1665	Jakub Gnidka	cechmistrz szewski (13 VII 1656)	
1672	Stanisław Gałuszka	współbrat szewski (6 XI 1690)	
9 V 1676	Stanisław Gałuszka	współbrat szewski (6 XI 1690)	burmistrz (1672)
3 X 1676; 1678	Franciszek Tomala/Tomalowicz/Tomalowicz/Tomalski, syn Jana Tomali, burmistrza (1657), brat Mikołaja Tomali, burmistrza (1663), rajcy (7 IV 1667), pisarza miejskiego (24 XI 1661; 7 IV 1667; 1668; 1673)	cechmistrz szewski (20 XII 1673)	
1679	Jan Polnarowski	cechmistrz ślusarski (1671)	
1684	Wojciech Ficek/Ficzek	jako rusznikarz i sztycharz, członkiem cechu ślusarskiego (14 II 1627), cechmistrz ślusarski (9 XI 1632)	
1688	Grzegorz Miodoński	cechmistrz szewski (29 I 1682)	burmistrz (1688)
5 VI 1691	Grzegorz Miodoński	cechmistrz szewski (29 I 1682)	ławnik (18 I 1691)
1697	Stanisław Krzyżek/Krzyskowicz/Krzyżkowic	pisarz szewski (12 VII 1684), cechmistrz szewski (4 XII 1685)	ławnik (18 I 1691); burmistrz (1697); rajca (V 1699)
18 XI 1699	Stanisław Krzyżek/Krzyskowicz/Krzyżkowic	pisarz szewski (12 VII 1684), cechmistrz szewski (4 XII 1685); brat kuśnierski (18 XI 1699)	

1702	Grzegorz Miodoński	cechmistrz szewski (29 I 1682); członek cechu zbiorowego przy jego reasumpcji (1702)	burmistrz (1688); burmistrz (5 VI 1691)
1702	Jan Moliński	tkacz	
1703	Mateusz Student II	współzałożyciel cechu kuśnierskiego (1699), cechmistrz kuśnierski (2 III 1702)	ławnik wójtowski (w czasie powstania cechu kuśnierskiego, tj. w 1699)
1704	Melchior Owsiankowicz	cechmistrz szewski (21 II 1692); członek cechu zbiorowego przy jego reasumpcji (1702); brat zupełny piekarski (1 I 1732 jako już zmarły)	
1705	Grzegorz Komonieczki, brat An-drzeja Komonieczkiego	jako krawiec i kupiec, członkiem cechu zbiorowego (1702)	ławnik wójtowski (4 XI 1704)
16 X 1706	Stanisław Krzyżek/Krzyszkowicz/Krzyżkowicz	pisarz szewski (12 VII 1684), cech-mistrz szewski (4 XII 1685); brat kuśnierski (18 XI 1699); współza-łożyciel cechu zbiorowego (1702)	ławnik (18 I 1691); burmistrz (1697); rajca (V 1699); burmistrz (18 XI 1699); rajca (1702)
19 I 1707; 7 X 1708	Paweł Tomala/Tomalski	brat średni cechu szewskiego (1696); członek cechu zbiorowego (19 I 1707)	
1707–1708?	Grzegorz Komonieczki, brat An-drzeja Komonieczkiego	jako krawiec i kupiec, członkiem cechu zbiorowego (1702)	ławnik wójtowski (4 XI 1704); bur-mistrz (1705); rajca (16 X 1706)
21 IV 1708	Mateusz Student II	współzałożyciel cechu kuśnierskiego (1699), cechmistrz kuśnierski (2 III 1702)	ławnik wójtowski (w czasie powstania cechu kuśnierskiego, tj. w 1699); burmistrz (1703)
1711	Kazimierz Niewiadomski	ojciec gospody tkackiej (1732 – 30 X 1736)	
22 XI 1712	Stanisław Krzyżek/Krzyszkowicz/Krzyżkowicz, kościelny żywiecki (22 XI 1712)	pisarz szewski (12 VII 1684), cech-mistrz szewski (4 XII 1685); brat kuśnierski (18 XI 1699); współzało-żyiciel cechu zbiorowego (1702)	ławnik (18 I 1691); burmistrz (1697); rajca (V 1699); burmistrz (18 XI 1699); rajca (1702); bur-mistrz (16 X 1706); wójt (1707)

1715, 19–23 IX 1715	Melchior Ostrowski, kościelny żywiecki od 15 VII 1713 przez 5 lat, jako już zmarły (20 IV 1718)	jako cechmistrz stary ślusarski, cechmistrzem cechu zbiorowego (19 I 1707)	
13 I 1716 (jako bliski śmierci, dobry)	Mateusz Student II	współzałożyciel cechu kuśnierskiego (1699), cechmistrz kuśnierski (2 III 1702)	ławnik wójtowski (w czasie powstania cechu kuśnierskiego, tj. w 1699); burmistrz (1703); burmistrz (21 IV 1708)
1716	Wawrzyniec Miękiński	brat starszy lub młodszy cechu rzeźnickiego (1707)	
24 III 1720	Stanisław Kaczyński	cechmistrz szewski (24 III 1720)	
8 VIII 1721; [23 I 1737 (jako stary)]	Tomasz Roczynski	cechmistrz krawiecki (9 XI 1713)	
1722	Paweł Tomala/Tomalski, właściciel słodowni (4 XI 1721)	brat średni cechu szewskiego (1696); członek cechu zbiorowego (19 I 1707)	burmistrz (19 I 1707; 7 X 1708); rajca (8 VIII i 4 XI 1721)
1724	Sebastian Florkowic	członek cechu zbiorowego (6 II ?/); stary cechmistrz szewski (1702)	ławnik (8 VIII 1721)
8 IX 1728; 31 III 1729 (jako rezydent)	Jędrzej Zychowicz/Żychowic	współzałożyciel cechu kuśnierskiego (1699), cechmistrz kuśnierski (27 X 1710; 14 V 1725)	ławnik i urzędnik wójtowski (19 I 1720); ławnik (1725)
ok. 1731	Wawrzyniec Symelius, sierota po Pawle Simeliusie, burmistrzu (1678)	wyzwolony w cechu szewskim (1696); „półbrat” piekarski (23 XI 1728); członek cechu rzeźniczego, wg porządku kościelnego, świętego	
/29 I 1737/	Franciszek Molinski	cechmistrz krawiecki (1 X 1731; 11 VII 1733); „półbrat” konfraterni piekarskiej, w tym dla kupczenia zbożem (/29 I 1737/)	

15 XI 1740	Antoni Kralowski	krawiec żywiecki (5 IX 1709); „półbrat” konfraterni piekarskiej, w tym dla handlu zbożem (15 XI 1740)	były radny (15 XI 1740)
19 XI 1749 (prezydent); jako były burmistrz, radny (3 III 1750); /za Jana Pstruszyńskiego, cechmistrza krawieckiego, 4. rok, tj. ok. 1759/	Mateusz Hyliński, brat Szczepana Hylińskiego, radnego (5 III /w czasie zapisu S. Gorylskiego, plebana rychwałdzkiego, do cechu krawieckiego/), prezydenta (3 II 1745)	„półbrat” tkacki, w tym dla handlu płótnem (5 II 1740); członek cechu zbiorowego (12 III 1743); cechmistrz krawiecki (5 XI 1746); członek konfraterni piekarskiej w celu dewocyjnym i dla handlu zbożem, przywózcą go cechowi (19 XI 1749); „półbrat” kuśnierski (3 III 1750); były cechmistrz krawiecki (/za Jana Pstruszyńskiego, cechmistrza krawieckiego, 4. rok, tj. ok. 1759/)	radny (3 III 1750)
ok. 1759	Andrzej Ryczkiewicz	członek stołu średniego cechu tkackiego (/9 IX?/ 1738), „balcesor” gospody tkackiej (1760)	
ok. 1761	Maciej Nowotarski	wymieniony w księdze gospody kowalskiej (/8 lub 29?/ VI 1759); brat zupełny cechu zbiorowego, w tym dla handlu wszelką rzeczą służącą cechowi, bez należenia do służb, tylko z powinnością usług pogrzebowych i potrzebnych w cechu (9 XII 1760); „półbrat” konfraterni piekarskiej, w tym dla przywózczenia jednej furki oraz czego mu będzie potrzeba (28 XI 1760)	

31 I 1764	Bartłomiej Miękiński	stary cechmistrz rzeźnicki (1754); członek cechu piekarskiego w celu dewocyjnym i z pozwoleniem na przywiezienie w razie potrzeby furki (27 XII 1756)	
31 I 1764	Stanisław II Kaczyński	członek cechu piekarskiego w celu dewocyjnym i dla handlu zbożem (20 IV 1749); cechmistrz krawiecki (10 XI 1751)	wójt (ok. 1761?)
19 I i 31 I 1765 (jako prezydent), 1 X 1765	Stanisław II Kaczyński	członek cechu piekarskiego w celu dewocyjnym i dla handlu zbożem (20 IV 1749); cechmistrz krawiecki (10 XI 1751); brat konfraterni zbiorowej, dewocyjny (31 I 1765)	wójt (ok. 1761?); burmistrz (31 I 1764)
1767	Dominik Rybarski	towarzysz kowalski przy podniesieniu gospody kowalskiej (19 XI 1742); „półbrat” krawiecki (30 XI 1760); członek dewocyjny cechu kuśnierskiego (13 I 1762); jako cechmistrz kowalski, bratem zupełnym konfraterni zbiorowej (28 I 1762)	
?/ VI 1767; 14 I i ?/ XI 1768	Jan Pstruszyński	brat zupełny w starym stole cechu zbiorowego, z pozwoleniem na handel, co do tego cechu należy (14 VI 1753/); „półbrat” kuśnierski (5 III 1754); cechmistrz krawiecki (7 II 1764; 2 IV 1768)	ławnik (za Jana Pstruszyńskiego, cechmistrza krawieckiego, 4. rok, tj. ok. 1759); wójt (19 I i 6 XI 1763); radny (19 I 1765)
17 XI 1768	Stanisław II Kaczyński	członek cechu piekarskiego w celu dewocyjnym i dla handlu zbożem (20 IV 1749); cechmistrz krawiecki (10 XI 1751); brat konfraterni zbiorowej, dewocyjny (31 I 1765)	wójt (ok. 1761?); burmistrz (31 I 1764; 1 X 1765); wójt (1768)

15 V 1770	Kazimierz Golec	członek cechu zbiorowego (/10 II 1733 lub 1734?/); jako „mi-strzowczyk”, „półbratem” piekar-skim, w tym dla handlu zbożem (/6 III 1737/); cechmistrz tkacki (7 XII 1758); „półbrat” kuśnierski (21 IV 1761)	ławnik (21 IV 1761)
14 V 1770 (w tym jako prezydent)	Antoni Mikuszowski	członek cechu zbiorowego (1747); jako stary cechmistrz szew-ski, „półbratem” kuśnierskim (28 I 1766); członek dewo-cyjny konfraterni piekarskiej (17 V 1770)	
27 I 1772	Antoni Mikuszowski	członek cechu zbiorowego (1747); jako stary cechmistrz szew-ski, „półbratem” kuśnierskim (28 I 1766); członek dewo-cyjny konfraterni piekarskiej (17 V 1770)	burmistrz (14 V 1770)
25 II 1772	Antoni Szygalski	brat zupełny cechu piekarskiego dla pieczenia chleba, handlu (16 IX 1767); brat cały, zupełny cechu zbiorowego, szczególnie dla robienia krochmalu (25 III 1769); brat stołu średniego cechu tkackie-go (25 II 1772)	
13 V 1773	Andrzej Ryczkiewicz	jako brat cechowy, członkiem stołu średniego cechu tkackiego (/9? IX?/ 1738); członek dewocyjny cechu zbioro-wego (4 X 1762); cechmistrz tkacki (19 II 1769)	burmistrz (ok. 1759)
ok. 1774	Wojciech Brydziński	brat zupełny tkacki (12 II 1764); członek stołu starego cechu zbioro-wego (/5 VI 1773/)	

1777 (jako wybrany); 28 I 1778	Dominik Rybarski	towarzysz kowalski przy podniesieniu gospody kowalskiej (19 XI 1742); „półbrat” krawiecki (30 XI 1760); członek dewocyjny cechu kuśnierskiego (13 I 1762); jako cechmistrz kowalski, bratem zupełnym konfraterni zbiorowej (28 I 1762), cechmistrz kowalski (15 XI 1773; 14 VI 1774; 1775, /1?/ IV 1775); przyprowadzenie do cechu zbiorowego w celu kramowania, z jego przepadkiem, gdy do roku nie zakończy „wkupna” (1 IV 1775)	burmistrz (1767)
--------------------------------	------------------	--	------------------

Tabela 2. Wójtowie żywieccy

Czas sprawowania funkcji (daty)	Imię i nazwisko	Cech	Wcześniejsze funkcje
1605	Stanisław Chwostek	mistrz szewski (1605)	
1608	Stanisław Chwostek	mistrz szewski (1605), opiekun Bractwa Różańcowego w Żywcu (1608)	wójt (1605); rajca (1608)
1615; [jako dawny wójt (1655)]	Sebastian Miodona	szewc	
19 X, 24 X, 18 XI, 23 XI, 24 XI i 26 XII 1622; 1623	Andrzej/Jędrzej Komornicki/Komorniczki	szewc	
29 VII 1632	Mateusz Regulus	jako fremberecznik, członkiem cechu ślusarskiego (3 VI 1627)	
1635	Jerzy Symelius/Symellius/Symelusz	2-krotny cechmistrz szewski (1624)	burmistrz (1605); rajca (1 X 1608)
1647	Szymon Bober	brat, cechmistrz garncarski (1625)	rajca (1625); burmistrz (1644)
1650	Bartosz Miemczyk (Niemczyk?)	cechmistrz ślusarski (1641)	burmistrz (1628)

1659	Mateusz Regulus	jako frembereznik, członkiem cechu ślusarskiego (3 VI 1627); współproszący o uwolnienie Walentego Lincowskiego ze służby wszystkiej w cechu szewskim (1650)	wójt (29 VII 1632); burmistrz (1740)
11 III 1661; 5 X 1662 (jako wójt, ławnik wójtowski)	Jan Miałowic/Mijałowic, ojczym Tomasza Chwostkowica, mansjonarysty kościoła na zamku krakowskim, pochowanego w kościele krakowskim (1643)	mistrz starszy rzemiosła płócienniczego i barchanniczego (20 VII 1664)	burmistrz (1659); jako wójt, ławnik wójtowski (5 X 1662)
1666	Szymon Chyła, syn Sebastiana Venique, organisty	szewc (1600?), 2-krotny cechmistrz szewski (1635)	burmistrz [1624–1625, 23 X 1625 (jako opatrznny)]; burmistrz (1661); jako burmistrz, ławnik wójtowski (5 X 1662)
1675; [30 lat wójtem, 1691 (jako zmarły)]	Jan Miałowic/Mijałowic, ojczym Tomasza Chwostkowica, mansjonarysty kościoła na zamku krakowskim, pochowanego w kościele krakowskim (1643)	mistrz starszy rzemiosła płócienniczego i barchanniczego (20 VII 1664)	burmistrz (1659); wójt (11 III 1661); jako wójt, ławnik wójtowski (5 X 1662)
4 XI 1681	Wojciech Jedrek	cechmistrz szewski (18 X 1678)	
1707	Stanisław Krzyżek/Krzyskowic/Krzyżkowic	pisarz szewski (12 VII 1684), cechmistrz szewski (4 XII 1685); brat kuśnierski (18 XI 1699); współzałożyciel cechu zbiorowego (1702)	ławnik (18 I 1691); burmistrz (1697); rajca (V 1699); burmistrz (18 XI 1699); rajca (1702); burmistrz (16 X 1706)
1729	Paweł Tomala/Tomalski, właściciel słodowni (4 XI 1721)	brat średni cechu szewskiego (1696); członek cechu zbiorowego (19 I 1707)	burmistrz (19 I 1707; 7 X 1708); rajca (8 VIII i 4 XI 1721); burmistrz (1722)

1 X, /2 lub 10?/ X i 18 X 1746; 1747; 27 XI 1748; 13 V i 6 XII 1749; 1751, 4 XI 1751 (jako sędzia żywiecki); 23 IV 1752; 31 X 1756	Wojciech Mola-Moliński	członek stołu starego cechu zbiorowego (1734); członek cechu piekarskiego w celu dewocynym i dla kupczenia zbożem (/23 I 1737/); ojciec gospody tkackiej (1738–10 XI 1756), cechmistrz tkacki (4 II 1740; 1745; 13 V 1749); „półbrat” rzeźnicki (1751); „półbrat” kuśnierski (30 I 1754)	ławnik (/23 I 1737/); rajca (/4 II 1738/); ławnik (13 V 1740; /28 II i 19 III 1746/); wójt [1 X, /2 lub 10?/ X i 18 X 1746; 1747; 27 XI 1748; 13 V i 6 XII 1749; 1751, 4 XI 1751; 23 IV 1752; 31 X 1756 (jako sędzia żywiecki)]
17 I 1757	Wojciech Mola-Moliński	członek stołu starego cechu zbiorowego (1734); członek cechu piekarskiego w celu dewocynym i dla kupczenia zbożem (/23 I 1737/); ojciec gospody tkackiej (1738–10 XI 1756), cechmistrz tkacki (4 II 1740; 1745; 13 V 1749); „półbrat” rzeźnicki (1751); „półbrat” kuśnierski (30 I 1754)	ławnik (/23 I 1737/); rajca (/4 II 1738/); ławnik (13 V 1740; /28 II i 19 III 1746/); wójt [1 X, /2 lub 10?/ X i 18 X 1746; 1747; 27 XI 1748; 13 V i 6 XII 1749; 1751, 4 XI 1751; 23 IV 1752; 31 X 1756 (jako sędzia żywiecki)]
19 I i 6 XI 1763	Jan Pstruszyński	brat zupełny w starym stole cechu zbiorowego, z pozwoleniem na handel, co do tego cechu należy (14 VI 1753/); „półbrat” kuśnierski (5 III 1754); cechmistrz krawiecki (7 II 1764)	ławnik (za Jana Pstruszyńskiego, cechmistrza krawieckiego, 4. rok, tj. ok. 1759)
19 I i 1 X 1765; VI 1767; XI 1768	Wojciech Szwagierkowicz, leśny sądu wołoskiego (9 XI 1750)	już brat cechu krawieckiego (/?/ VI 1767)	burmistrz (26 VI 1756)
w okresie kadencji burmistrzowskiej Macieja Nowotarskiego, tj. ok. 1761; 1768; 5 XI 1769; 14 V i 11 VIII 1770; 3 VII 1771; 26 XI 1772; 13 V 1773; 1777; 5 III 1778	Stanisław II Kaczyński	członek cechu piekarskiego w celu dewocynym i dla handlu zbożem (20 IV 1749); cechmistrz krawiecki (10 XI 1751); brat konfraterni zbiorowej dewocynny (31 I 1765); cechmistrz krawiecki (1778 lub 1779)	burmistrz (31 I 1764 – 1 X 1765; 17 XI 1768)

Tabela 3. Rajcy żywieccy

Czas sprawowania funkcji (daty)	Imię i nazwisko	Cech	Wcześniejsze funkcje
1589	Piotr Chwostek	szewc	burmistrz (11 XI 1585 – raczej jako rajca)
1608	Stanisław Chwostek	mistrz szewski (1605); opiekun Bractwa Różańcowego w Żywcu (1608)	wójt (1605; 1608)
1635	Sebastian Miodona	szewc	wójt (1615); burmistrz (1631; 29 VII 1632)
1641 (jako już zmarły)	Piotr Stolarczyk/Stolarzyk	cechmistrz szewski (1616)	burmistrz (1624)
11 III 1661 (jako stary)	Piotr Ślisz/Sliz	cechmistrz szewski (1653)	burmistrz (1661)
7 IV 1667	Mikołaj Timalowicz/Tomalowicz/ Tomalłowicz/Tomała, syn Jana Tomali, burmistrza (1657), brat Franciszka Tomalowica, bur- mistrza (3 X 1776; 1678), rajcy (9 I 1681)	szewc, cechmistrz szewski (/8 lub 18? / I 1663)	pisarz miejski [pisarz miejski przez 40 lat, z przerwą na burmi- strzostwo, z którego był zdjęty; jako pisarz miejski, przysięgły (24 XI 1661)]; burmistrz (1663); pisarz miejski od 7 IV 1667
9 I 1681	Franciszek Tomala/Tomalowicz/ Tomalłowicz/Tomalski, syn Jana Tomali, burmistrza (1657), brat Mikołaja Tomali, burmistrza (1663), rajcy (7 IV 1667), pisarza miejskiego (24 XI 1661; 7 IV 1667; 1668; 1673)	cechmistrz szewski (20 XII 1673)	burmistrz (3 X 1676; 1678)
1 III 1684, 6 VII 1684 (jako kolega miejski)	Walenty Gnidka	były cechmistrz szewski (1678)	
przed 1695	Jan Polnarowski	cechmistrz ślusarski (1671)	burmistrz (1679)
V 1699	Stanisław Krzyżek/Krzyskowiec/ Krzyśkowiec	pisarz szewski (12 VII 1684), cechmistrz szewski (4 XII 1685)	ławnik (18 I 1691); burmistrz (1697)

1702	Wojciech Chmieliński alias Czortek/Czartek, wg innych autorów Chmielnicki alias Czartek	członek cechu zbiorowego przy jego reasumpcji [...] (1702)	burmistrz (1698)
1702	Stanisław Krzyżek/Krzyszkowic/Krzyszkowic	pisarz szewski (12 VII 1684), cechmistrz szewski (4 XII 1685); brat kuśnierski (18 XI 1699); współzałożyciel cechu zbiorowego (1702)	ławnik (18 I 1691); burmistrz (1697); rajca (V 1699); burmistrz (18 XI 1699)
19 XII 1704 [...]; [24 II 1705 (jako zmarły)]	Wojciech Chmieliński alias Czortek/Czartek, wg innych autorów Chmielnicki alias Czartek	członek cechu zbiorowego, przy jego reasumpcji [...] (1702)	burmistrz (1698); rajca (1702)
16 X 1706	Grzegorz Komonicki, brat An-drzeja Komonickiego	jako krawiec i kupiec, członkiem cechu zbiorowego (1702)	ławnik wójtowski (4 XI 1704); burmistrz (1705)
16 X 1706	Melchior Owsiankowic	cechmistrz szewski (21 II 1692); członek cechu zbiorowego przy jego reasumpcji [...] (1702); brat zupełny piekarski (1 I 1732 – jako już zmarły)	burmistrz (1704)
13 II 1709; [7 XII 1720 (jako starcy, tu w sensie niegdyśjszy)]	Grzegorz Komonicki, brat An-drzeja Komonickiego	jako krawiec i kupiec, członkiem cechu zbiorowego (1702)	ławnik wójtowski (4 XI 1704); burmistrz (1705); rajca (16 X 1706); [burmistrz (1707–1708?)]
8 VIII 1721	Sebastian Wyrwalski	członek cechu zbiorowego (1720)	burmistrz (1718)
8 VIII i 4 XI 1721	Paweł Tomala/Tomalski, właściciel słodowni (4 XI 1721)	brat średni cechu szewskiego (1696); członek cechu zbiorowego (19 I 1707)	burmistrz (19 I 1707; 7 X 1708)
14 IX 1727	Grzegorz Komonicki, brat An-drzeja Komonickiego	jako krawiec i kupiec, członkiem cechu zbiorowego (1702)	ławnik wójtowski (4 XI 1704); burmistrz (1705); rajca (16 X 1706); [burmistrz (1707–1708?); rajca (13 II 1709); [jako stary rajca (7 XII 1720)]]

/4 II 1738/	Wojciech Mola-Moliński	członek stołu starego cechu zbiorowego (1734); członek cechu piekarskiego w celu dewocyjnym i dla kupczenia zbożem (/23 I 1737/); ojciec gospody tkackiej (1738–10 XI 1756), cechmistrz tkacki (4 II 1740; 1745; 13 V 1749); „półbrat” kuśnierski (30 I 1754)	ławnik (/23 I 1737/)
15 XI 1740 (jako odział były)	Antoni Kralowski	krawiec żywiecki (5 IX 1709); „półbrat” piekarski, w tym dla handlu zbożem (15 XI 1740)	burmistrz (15 XI 1740)
6 XI 1746 i 6 II 1747 (jako stary radny, tu w sensie w podeszłym wieku)	Jędrzej Gałuszkowicz	cechmistrz piekarski (6 XI 1746; 6 II 1747)	ławnik (20 X 1726; 4 II i 18 V 1731; 1 II i 21 II 1732)
3 III 1750 (jako były burmistrz)	Mateusz Hyliński, brat Szczepana Hylińskiego, radnego (5 III /w czasie zapisu S. Gorylskiego, plebana rychwałdzkiego, do cechu krawieckiego/), prezydenta (3 II 1745)	„półbrat” tkacki, w tym dla handlu płótnem (5 II 1740); członek cechu zbiorowego (12 III 1743); cechmistrz krawiecki (5 XI 1746); członek konfraterni piekarskiej w celu dewocyjnym i dla handlu zbożem, przywózczenia go cechowi (19 XI 1749); „półbrat” kuśnierski (3 III 1750)	prezydent (19 XI 1749); były burmistrz (3 III 1750)
23 IX 1751 (jako stary, tu w sensie w podeszłym wieku)	Wawrzyniec Miękiński	cechmistrz rzeźnicki (1725); ojciec Jana i Mateusza Miękińskich, przyjmowanych do cechu tkackiego w celu dewocyjnym (23 IX 1751)	burmistrz (1716)
21 X 1751 (jako stary, tu w sensie w podeszłym wieku)	Stanisław Bielowicz	stary pisarz tkacki (21 X 1751)	

4 VI 1752	Mateusz Hyliński, brat Szczepana Hylińskiego, radnego (5 III /w czasie zapisu S. Gorylskiego, plebana rychwałdzkiego, do cechu krawieckiego/), prezydenta (3 II 1745)	„półbrat” tkacki, w tym dla handlu płótnem (5 II 1740); członek cechu zbiorowego (12 III 1743); cechmistrz krawiecki (5 XI 1746); członek konfraterni piekarskiej w celu dewocynym i dla handlu zbożem, przywożenia go cechowi (19 XI 1749); „półbrat” kuśnierski (3 III 1750)	prezydent (19 XI 1749); jako były burmistrz, rajcą (3 III 1750)
18 II 1756	Franciszek Jędrkiewicz	brat cały cechu zbiorowego [...] (18 II 1756)	
19 I 1765	Jan Pstruszyński	brat zupełny w starym stole cechu zbiorowego, z pozwoleniem na handel, co do tego cechu należy (14 VI 1753/); „półbrat” kuśnierski (5 III 1754); cechmistrz krawiecki (7 II 1764; 2 IV 1768)	ławnik (za Jana Pstruszyńskiego, cechmistrza krawieckiego, 4. rok, tj. ok. 1759); wójt (19 I i 6 XI 1763)
1777	Maciej Nowotarski	wymieniony w księdze gospody kowalskiej (8 lub 29? VI 1759); „półbrat” konfraterni piekarskiej, w tym dla przywożenia jednej furki oraz czego mu będzie potrzeba (28 XI 1760); „półbrat” kuśnierski (20 VI 1762); „półbrat” krawiecki (11 I 1763); cechmistrz cechu zbiorowego (7 VI 1772)	
1777	Andrzej Ryczkiewicz	jako brat cechowy, członkiem stołu średniego cechu tkackiego (19? IX? / 1738); członek dewocynny cechu zbiorowego (4 X 1762); cechmistrz tkacki (19 II 1769)	burmistrz (ok. 1759); burmistrz (13 V 1773)

Tabela 4. Ławnicy żywieccy

Czas sprawowania funkcji (daty)	Imię i nazwisko	Cech	Wcześniejsze funkcje
1660	Wojciech Babilon	mistrz sukienniczy (1655)	
5 X 1662 (jako burmistrz, ławnik wójtowski)	Szymon Chyla, syn Sebastiana Venique, organisty	szewc (1600?), 2-krotny cech-mistrz szewski (1635)	burmistrz [1624–1625, 23 X 1625 (jako opatrznny); 1661]; jako burmistrz, ławnik wójtowski (5 X 1662)
5 X 1662 (jako wójt, ławnik wójtowski)	Jan Miałowic/Mijałowic, ojczym Tomasza Chwostkowica, mansjonarza kościoła na zamku krakowskim, pochowanego w kościele krakowskim (1643)	mistrz starszy rzemiosła płócienniczego i barchanniczego (20 VII 1664)	burmistrz (1659); wójt (11 III 1661); jako wójt, ławnik wójtowski (5 X 1662)
16 IV 1687 (jako stary ławnik, tu w sensie w podeszłym wieku)	Marcin Tuszyński	członek cechu ślusarskiego (1629), cechmistrz ślusarski (1651, 1654)	
18 I 1691	Stanisław Krzyżek/Krzyszkowicz/Krzyżkowicz	pisarz szewski (12 VII 1684), cechmistrz szewski (4 XII 1685)	
w czasie powstania cechu kuśnierskiego, tj. w 1699 (jako ławnik wójtowski)	Mateusz Student II	współzałożyciel cechu kuśnierskiego (1699), cechmistrz kuśnierski (2 III 1702)	
4 XI 1704	Grzegorz Komoniecki, brat Andrzeja Komonieckiego	jako krawiec i kupiec, członkiem cechu zbiorowego (1702)	
18 IV 1708 (jako stary ławnik, tu w sensie w podeszłym wieku)	Walenty Babilon, bratanek Wojciecha Babilona	sukiennik (1660); członek dewocyjny cechu szewskiego (16 I 1691); członek dewocyjny cechu kuśnierskiego (10 IX 1702)	
19 I 1720 (jako ławnik i urzędnik wójtowski)	Jędrzej Zychowicz/Zychowicz	współzałożyciel cechu kuśnierskiego (1699), cechmistrz kuśnierski (27 X 1710)	
14 V 1725	Jędrzej Zychowicz/Zychowicz	współzałożyciel cechu kuśnierskiego (1699), cechmistrz kuśnierski (27 X 1710; 14 V 1725)	ławnik i urzędnik wójtowski (19 I 1720)

20 X 1726; 4 II i 18 V 1731; 1 II i 21 II 1732	Jędrzej Gałuszkowicz	cechmistrz piekarski (20 X 1726; 4 II i 18 V 1731; 1 II i 21 II 1732)	
/22 I 1737/	Stanisław Kaczynski	jako stary cechmistrz szewski, „półbratem” konfraterni piekarskiej, w tym dla handlu zbożem (18 XI 1727)	burmistrz (24 III 1720)
13 V 1740	Wojciech Mola-Moliński	członek stołu starego cechu zbiorowego (1734); członek cechu piekarskiego w celu dewocyjnym i dla kupczenia zbożem (/23 I 1737/); ojciec gospody tkackiej (1738–10 XI 1756), cechmistrz tkacki (4 II 1740)	ławnik (/23 I 1737/); rajca (/4 II 1738/)
/19?/ I 1741	Urban Chwostkowicz	cechmistrz starszy cechu zbiorowego (1725); brat zupełny, cechmistrz stary cechu piekarskiego (7 II 1737); jak brat cechu szewskiego, członkiem konfraterni tkackiej w celu dewocyjnym (/19?/ I 1741)	
/28 II i 19 III 1746/	Wojciech Mola-Moliński	członek stołu starego cechu zbiorowego (1734); członek cechu piekarskiego w celu dewocyjnym i dla kupczenia zbożem (/23 I 1737/); ojciec gospody tkackiej (1738–10 XI 1756), cechmistrz tkacki (1745)	ławnik (/23 I 1737/); rajca (/4 II 1738/); ławnik (13 V 1740)
6 VIII 1748 (jako towarzysz wójtowski)	Antoni Dworski	z Paczkowa, brat cały, magister należyty konfraterni tkackiej (6 VIII 1748)	

(za Jana Pstruszyńskiego, cechmistrza krawieckiego, 4. rok, tj. ok. 1759)	Jan Pstruszyński	brat zupełny w starym stole cechu zbiorowego, z pozwoleniem na handel, co do tego cechu należy (14 VI 1753/); „półbrat” kuśnierski (5 III 1754); cechmistrz krawiecki (4. rok)	
22 XII 1765	Grzegorz Giercuskowicz	członek konfraterni piekarskiej w celu dewocyjnym i dla handlu zbożem (12 II 1750); stary cechmistrz tkacki (25 I 1765); „półbrat” konfraterni zbiorowej (22 XII 1765)	
25 III 1769	Dominik Toczkiewicz	jako cechmistrz garncarski, członkiem konfraterni zbiorowej w celu dewocyjnym (25 III 1769)	
3 III 1773	Jakub Nowotarski	członek konfraterni piekarskiej w celu dewocyjnym i dla handlu zbożem, przywożenia fur, jak go będzie stać (20 III 1756); brat zupełny konfraterni zbiorowej (23 XI 1759); „półbrat” krawiecki (7 II 1764); cechmistrz stary kowalski (3 III 1773)	
30? II 1774	Antoni Błaszczeński	cechmistrz sukienniczy (30? II 1774); członek dewocyjny cechu piekarskiego (/25 XI 1747/)	

Tabela 5. Pisarze żywieccy

Czas sprawowania funkcji (daty)	Imię i nazwisko	Cech	Wcześniejsze funkcje
pisarz miejski przez 40 lat, z prze- rwą na burmistrzostwo, z którego był zdjęty; jako pisarz miejski, przysięgły (24 XI 1661); pisarz miejski (od 7 IV 1667); pisarz miejski (1668); 1669; pisarz miej- ski, żywiecki (1673); pisarz miejski (19 X 1683); pisarz miejski, ży- wiecki (24 I 1685); pisarz miejski, żywiecki (7 VII 1689); pisarz miej- ski, żywiecki, delegat pana, w skła- dzie sądu wołoskiego (7 III 1690); pisarz miejski (11 X 1690); pisarz miejski, żywiecki, w składzie sądu wołoskiego (16 V 1693); pisarz miejski, przysięgły (V 1699); stary pisarz żywiecki (jako już zmarły 27 IX 1710)	Mikołaj Timallowicz/Tomalowicz/ Tomallowicz/Tomała, syn Jana Tomali, burmistrza (1657), brat Franciszka Tomalowica, bur- mistrza (3 X 1776; 1678), rajcy (9 I 1681)	szewc, cechmistrz szewski (/8 lub 18? I 1663)	burmistrz (1663); rajca (7 IV 1667)
/4 II 1738?; 9 XI 1741; 20 XI 1743 (jako pisarz); 6 XII 1749; jako stary (/22 XI 1759/)	Walenty Gnidziński	brat stary cechu szewskiego (7 VII 1689); „półbrat” konfra- terni piekarskiej (27 II 1731); brat zupełny cechu krawieckiego (13 XI 1735); obwarowanie sobie przodka do misterii w cechu piekarskim (22 XI 1736); członek generalny cechu piekarskiego (22 XI 1759)	

10 XI 1759; 25 III 1761; 1762; /za Jana Pstruszyńskiego, cechmistrza krawieckiego 4. rok/	Kazimierz Rybarski	towarzysz starszy kowalski (3 II 1745); towarzysz starszy gospody tkackiej (6 II 1746); brat doskonały cechu zbiorowego (12 III /1752?/); „półbrat” kuśnierski (30 X 1754); członek konfraterni krawieckiej w celu dewocyjnym (25 III 1761); członek konfraterni piekarskiej w celu dewocyjnym (1762)	
---	--------------------	---	--

Tabela 6. Pisarze komory żywieckiej

Czas sprawowania funkcji (daty)	Imię i nazwisko	Cech	Wcześniejsze funkcje
1748	Antoni Kralowski	krawiec żywiecki (5 IX 1709); członek cechu piekarskiego w celu dewocyjnym i dla handlu zbożem [...] (15 XI 1740); członek cechu zbiorowego (1748)	były radny, burmistrz (15 XI 1740)

Źródło: Tabele zostały sporządzone na bazie: żywieckich kronik Andrzeja Komonickiego i Franciszka Augustina; żywieckich ksiąg sądowych; żywieckich dokumentów cechowych (statuty, przywileje, uchwały) wydanych przez Franciszka Lenczowskiego; żywieckich ksiąg cechowych; protokołów wyboru cechmistrzów kuśnierskich.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archives Nationales Paris, K-IX/1310, piece 60.
- Archiwum Państwowe w Kielcach, zespół Archiwum Ordynacji Myszkowskiej, sygn. tymcz. I-7, s. 38.
- Chlebowy dobry rząd cechu piekarskiego żywieckiego, w którym znajdują się różne zapisy wкупna i spraw do cechu należące, sporządzony za cechmistrzostwa sławnego Szymona Wyszenskiego, cechmistrza Roku Pańskiego 1721, Muzeum Miejskie w Żywcu, MŻ-HA/87.
- Fragment księgi gospody cechu kowalskiego, Muzeum Miejskie w Żywcu, MŻ-dep/95.
- Inwentarz dóbr żywieckich z 1667 roku, Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Bielsku-Białej, mikr. nr 1.
- Katalog albo księga cechu krawieckiego, Muzeum Miejskie w Żywcu, MŻ-HA/103.
- Katalog albo księga cechu krawieckiego, Muzeum Miejskie w Żywcu, MŻ-HA/111.
- Katalog albo księgi, w których zapisywać się będą sławetni panowie bracia rzemiosła kowalskiego, Muzeum Miejskie w Żywcu, MŻ-HA/96.
- Katalog panów braci zupełnych cechu zbierackiego, Muzeum Miejskie w Żywcu, MŻ-HA/93.
- Katalog panów braci zupełnych cechu zbierackiego, Muzeum Miejskie w Żywcu, MŻ-HA/94.
- Katalog panów bratów cechu piekarskiego, na trzy części podzielony, w pierwszej części zapisy panów braci, w drugiej części panów półbraci, w trzeciej części porządek uchwał cechowych zapisanie, erygowany przez sławetnego pana Pawła Ryckiewicza, cechmistrza nowoobranego, od zancie sławnego magistratu aprobowanego w roku 1771, Muzeum Miejskie w Żywcu, MŻ-HA/92.
- Księga braci cechu szewskiego, Muzeum Miejskie w Żywcu, MŻ-HA/95.
- Księga bractwa cechu krawieckiego, z protokołami z narad nad sprawieniem chorągwi, Muzeum Miejskie w Żywcu, MŻ-HA/101.
- Księga gospody tkackiej cechu tkackiego żywieckiego, Muzeum Miejskie w Żywcu, MŻ-HA/88.
- Księga gospody tkackiej cechu tkackiego żywieckiego, Muzeum Miejskie w Żywcu, MŻ-HA/89.
- Księga wpisów majstrowskich i braterskich cechu kuśnierskiego, Muzeum Miejskie w Żywcu, MŻ-HA/99.
- Księga zapisów braci cechu /całego – dopisano/ sławnego i uczciwego kuśnierskiego żywieckiego roku Pańskiego 1755, Muzeum Miejskie w Żywcu, MŻ-HA/86.
- Księga zapisów braterskich cechu sławnego i uczciwego, nowofundowanego, kuśnierskiego, żywieckiego od roku Pańskiego 1699, Muzeum Miejskie w Żywcu, MŻ-HA/84.
- Pismo cechu kuśnierzy do urzędu o zatwierdzenie jednego z dwóch kandydatów na cechmistrza oraz pisma z kolejnych lat 1760–1765, Muzeum Miejskie w Żywcu, MŻ-dep/39.
- Protokół cechu krawieckiego, żywieckiego, zaczęty w roku 1778, a 1 january od odebrania porządków cechom nadanych jego cesarsko-królewskiej mości, z prześwietnych rządów na ów czas cyrkułu zatorskiego, za cechmistrzostwa pana Mateusza Dziemborowicza, od których odebrania cech nasz krawiecki zaczął te rządy, przez Macieja Bojarskiego, pisarza na ów czas zaczęty, a terazniejszego Wojciecha Rybarskiego ma być dokończonym, Muzeum Miejskie w Żywcu, MŻ-HA/102.

Źródła drukowane

- Augustin F., *Kroniki żywieckie. Od czasów zamierzczyłych do 1845 r.*, wyd. S. Grodziski i in., tłum. Z. Jedynak i in., Żywiec–Kraków 2007.

- Chronografia albo dziejopis żywiecki* [przez Andrzeja Komonieckiego], wyd. S. Grodziski, I. Dwornicka, Żywiec 2005.
- Inwentarze dóbr żywieckich z XVIII wieku zawierające obciążenia feudalne ich ludności*, wyd. F. Lenczowski, Żywiec 1980.
- Księga cechu ślusarzy żywieckich 1627–1671*, wyd. B. Pawlus-Dusik, Żywiec 2013 („*Fontes Historiae Terrae Zyvecensis*”, t. 1, cz. 2, „Dokumenty Cechów Żywieckich”, z. 1).
- Księga sądowa państwa żywieckiego 1681–1773*, oprac. i wyd. M. Karaś, L. Łysiak, Warszawa–Kraków 1978 („*Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*”, t. 490, „*Prace Językoznawcze*”, z. 57).
- Księga złoczyńców żywieckich albo akta sądu koniecznego gajonego żywieckiego z lat 1589–1762*, wyd. R. Kosiński, Żywiec 2014 („*Fontes Historiae Terrae Zyvecensis*”, t. 1, cz. 3).
- Księga żywieckiego cechu tkackiego z lat 1738–1784*, wyd. P. Dyrłaga, Żywiec 2019 („*Fontes Historiae Terrae Zyvecensis*”, t. 1, cz. 5).
- Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürsten-thümer im Mittelalter*, Hrsg. von C. Grünhagen, H. Markgraf, t. 2, Leipzig 1883.
- Materiały do dziejów miasta Żywca od XV do XVIII wieku*, wyd. F. Lenczowski, Kraków 1957.
- Uchwały braterskie żywieckiego cechu szewskiego z lat 1563–1725*, wyd. B. Pawlus-Dusik, J. Dusik, Żywiec 2018 („*Fontes Historiae Terrae Zyvecensis*”, t. 1, cz. 4).
- Urzędnicy miejscy Malborka do roku 1772. Spisy*, oprac. W. Długokęcki, A. Girsztowt, Gdańsk 2021.
- Urzędnicy miejscy Torunia. Spisy*, cz. 1: *Do roku 1454*, oprac. R. Czaja, Toruń 1999.
- Urzędnicy miejscy Torunia. Spisy*, cz. 2: *1454–1650*, oprac. K. Mikulski, Toruń 2001.
- Urzędnicy miejscy, cechowi, braccy i szpitalni Łęcznej do r. 1810. Spisy*, oprac. J. Łosowski, Łęczna 2004.
- Wykaz burmistrzów poznańskich z XVIII i XVIII wieku*, oprac. Z. Wojciechowska, „*Kronika Miasta Poznania*” 1999, R. 69, nr 1, s. 111–119.
- Wykazy poznańskich urzędników miejskich z XVI wieku*, oprac. W. Maisel, „*Studia i Materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza*” 1970, t. 10, z. 1, s. 91–130.

Opracowania

- Badecki K., *Średniowieczne ludwisarstwo lwowskie*, Lwów 1921.
- Bielski T., *Bielskie tkactwo lniane*, „*Kalendarz Beskidzki* 1966”, Bielsko-Biała 1965, s. 133–135.
- Bieniarzówna J., *Krakowska rada miejska w czasach saskich*, „*Rocznik Krakowski*” 1976, t. 48, s. 123–136.
- Bogdan D., J. Przeracki, *Urzędnicy Starego i Nowego Miasta Braniewa do 1772 roku*, Olsztyn 2018.
- Bogucka M., *Walka opozycji mieszczańskiej z patrycjatem gdańskim w drugiej połowie XVI wieku*, „*Przegląd Historyczny*” 1954, t. 45, z. 2/3, s. 408–459.
- Bukowski W., Z. Noga, *Ustrój miasta Krakowa w XIII–XVIII wieku*, [w:] *Kraków europejskie miasto prawa magdeburskiego 1257–1791*, red. G. Lichończak-Nurek, Kraków 2007, s. 69–90.
- Buława J., *Walki społeczno-ustrojowe w Toruniu w I połowie XVI wieku*, Toruń 1971.
- Burdzy-Jeżewska D., „*Lauda seu plebiscita*”. *Wilkieże XVI-wiecznego Sandomierza*, [w:] *Miasta polskie w średniowieczu i czasach nowożytnych*, red. P. Gołdyn, Kraków 2008, s. 201–226.
- Chmiel A., *Organizacja miejska i cechów*, Kraków, *jego kultura i sztuka*, „*Rocznik Krakowski*” 1904, t. 6, s. 41–69.
- Chrząstkowska Z., S. Chrząstkowski, *Rzemiosło podegrodzkie na początku czasów galicyjskich*, „*Rocznik Sądecki*” 1971, t. 12, s. 387–402.

- Cieślak E., *Konflikty polityczne i społeczne w Gdańsku w połowie XVIII w. – sojusz pospólstwa z dworem królewskim*, Wrocław 1972.
- Cieślak E., *Walki społeczno-polityczne w Gdańsku w drugiej połowie XVII wieku. Interwencja Jana III Sobieskiego*, Gdańsk 1962.
- Cieślak E., *Walki ustrojowe w Gdańsku i Toruniu oraz w niektórych miastach hanzeatyckich w XV wieku*, Gdańsk 1960.
- Czaja R., *Grupy rządzące w miastach nadbałtyckich*, Toruń 2008.
- Czaja R., *Społeczna mobilność jako paradygmat badań nad patrycjatem i grupami kierowniczymi w średniowieczu*, [w:] *Elita władzy miasta Krakowa i jej związki z miastami Europy w średniowieczu i epoce nowożytnej (do połowy XVII wieku)*. Zbiór studiów, red. Z. Noga, Kraków 2011, s. 9–21.
- Czaja R., *Władztwo rady i gmina w reprezentacji dużych miast pruskich w średniowieczu*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2016, R. 31, z. 1, s. 27–39.
- Daszyńska-Golińska Z., *Miasta i cechy w dawnej Polsce. Z rysunkami w tekście*, Warszawa 1906.
- Dąbrowska E., *Gdy Bielsko i Biała były wełnianą potęgą*, „Kalendarz Beskidzki 2000–2001”, Bielsko-Biała 1999, s. 24–33.
- Dąbrowska E., *Świętość sukienników*, „Kalendarz Beskidzki 2004”, Bielsko-Biała 2003, s. 16–25.
- Długokęcki W., *Elita władzy miasta Malborka w średniowieczu*, Malbork 2004.
- Długokęcki W., *Grupa kierownicza w Tczewie w XIV i w pierwszej połowie XV wieku*, „Studia Bałtyckie. Historia” 1998, t. 3, s. 181–194.
- Dobosz S., *Hejnał żywiecki i jego kreatorzy. Opowieść dokumentalna*, Żywiec 2003.
- Dorszewski P.H., *Cechy rzemieślnicze miast warmińskich w XVI i XVII wieku*, [w:] *Miasta polskie w średniowieczu i czasach nowożytnych*, red. P. Gołdyn, Kraków 2008, s. 241–252.
- Dusik J., *Cechy rzemieślnicze Żywca do 1772 roku*, [w:] *Żywiec, studia i szkice z dziejów miasta*, red. D. Firlej, P. Dyrłaga, A. Bura, Żywiec 2018, s. 85–104.
- Dyrłaga P., *Obszar, granice i fazy rozwoju miasta Żywca od średniowiecza do współczesności. Zarys problematyki*, [w:] *Żywiec studia i szkice z dziejów miasta*, red. D. Firlej, P. Dyrłaga, A. Bura, Żywiec 2018, s. 49–84.
- Eersels B., *Requested and Consented by the Good Crafts. A New Approach to the Political Power of Craft Guilds in Late Medieval Maastricht (1380–1428)*, [w:] *Words and Deeds. Shaping Urban Politics from below in Late Medieval Europe*, red. B. Eersels, J. Haemers, Turnhout 2020, s. 91–111.
- Ehrenkreutz S., *Z dziejów organizacji miejskiej Starej Warszawy*, Warszawa 1913.
- Florkowski H., *Dzieje rzemiosła powiatu kościańskiego do 1918 r.*, [w:] *Kościół rzemiosłem stał*, red. tenże, Kościan 1974, s. 9–74.
- Froehlichowa Z., *Z dziejów organizacji władz miejskich m. Lublina do końca XVII w.*, Lublin 1929.
- Gaziński R., *Urzędnicy miejscy Kołobrzegu do 1805 roku*, Toruń 2018.
- Gąsiorowski A., *Członkowie władz Kalisza w pierwszej połowie XV wieku*, „Rocznik Kaliski” 1985, t. 18, s. 27–56.
- Gąsiorowski A., *Dysponenci władzy w późnośredniowiecznym Poznaniu*, „Przegląd Historyczny” 1975, t. 46, z. 1, s. 25–40.
- Gąsiorowski A., *Walki o władzę w Poznaniu u schyłku wieków średnich*, „Kwartalnik Historyczny” 1985, R. 82, nr 2, s. 255–266.
- Girsztowt A., P. Kołodziejczak, *The Participation of Craftsmen in Municipal Governance in Late Medieval Marienburg and Stockholm*, [w:] *Towns on the Edge in Medieval Europe. The Social and Political Order of Peripheral Urban Communities from the Twelfth to Sixteenth Centuries (Proceedings of the British Academy 244)*, red. M.F. Stevens, R. Czaja, Oxford 2022, s. 120–141.

- Goliński M., *Cechy*, [w:] *Historia Wrocławia*, t. 1: *Od pradziejów do końca czasów habsburskich*, red. C. Buśko i in., Wrocław 2001, s. 111.
- Goliński M., J. Maliniak, *Urzędnicy miejscy Świdnicy do 1740 r.*, Toruń 2007.
- Grabarczyk T., T. Nowak, *Burmistrzowie, rajcy i ławnicy w Wieluniu do 1515 roku*, „Rocznik Wieluński” 2008, t. 8, s. 17–50.
- Grabowski J., *Ustrój i organizacja władz Starej i Nowej Warszawy w epoce ksiąząt mazowieckich (XIV–XVI wiek)*, „Rocznik Warszawski” 2008, t. 36, s. 61–80.
- Grin-Piszczek E., *Elita władzy miasta Przemyśla od XIV do początku XVII wieku*, Przemyśl 2019.
- Grin-Piszczek E., *Urzędnicy miejscy Przemyśla w XIV–XVIII wieku*, Toruń 2012.
- Gustafsson S., *Governance of northern European towns in the Middle Ages: the benefits of a comparative perspective*, [w:] *La gobernanza de la ciudad europea en la Edad Media*, red. J.Á. Solórzano Telechea, B. Arízaga Bolumburu, Logroño 2011, s. 47–74 („Colección Ciencias Históricas”, t. 18).
- Heck R., *Z życia cechów wrocławskich w XV w.*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia” 1978, t. 30(461), s. 77–101.
- Herbst S., *Toruńskie cechy rzemieślnicze. Zarys przeszłości*, Toruń 1933.
- Horn M., *Skład zawodowy magistratu przeworska w latach 1600–1650 na tle struktury zawodowej i społecznej miasta*, „Przegląd Historyczny” 1969, t. 60, z. 2, s. 270–290.
- Hryniewicz J., *Szewcy przemyscy w świetle organizacji cechowej (XVI–XVIII w.)*, „Rocznik Przemyski” 2007, t. 43, z. 4, s. 33–50.
- Hul O., *Elita władzy miasta Lwowa w XVI wieku*, „Res Historica” 2013, t. 35, s. 49–68.
- Jakimińska G., *Elita władzy lubelskiej gminy miejskiej w latach 1555–1651*, Lublin 2012.
- Janiszewski J., *Z dziejów rzemiosła ziemi łaskiej 1422–1982*, Łask 1983.
- Kamiński A.J., *Najstarszy dokument miejski Żywca (10 IX 1432)*, „Gronie” 1938, R. 1, nr 2, s. 79–84.
- Kantor-Mirski M., *Sławetny cech szewski królewskiego i wolnego miasta Będzina w wiekach XVI–XVIII. Fragment z dziejów Będzina*, Sosnowiec 1934.
- Kardas A., *Elity władzy w Toruniu w XVII wieku. Mechanizmy kształtowania się i wymiany grup rządzących*, Toruń 2004.
- Karpiński A., *Organizacja i funkcjonowanie władz Starej i Nowej Warszawy w latach 1525–1764. Uwagi o warszawskim samorządzie w epoce nowożytnej*, „Rocznik Warszawski” 2008, t. 36, s. 143–170.
- Kastelik B., *Ocalić od zapomnienia. Włodarze miasta Żywca w latach 1572–1939*, „Kalendarz Żywiecki 2002”, Żywiec 2002, s. 74–75.
- Kiryk F., *Rozwój urbanizacji Małopolski XIII–XVI w. Województwo krakowskie (powiaty południowe)*, Kraków 1985.
- Koehler K., *Dawne cechy i bractwa strzeleckie. Rzecz osnuta na danych o cechach i o bractwie strzeleckim w Kościanie*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk” 1899, t. 25, s. 203–480.
- Korcz W., *Patriotyczne tradycje polskiego rzemiosła*, Warszawa 1988.
- Korcz W., *Z dziejów wschowskich cechów pod koniec XVIII wieku*, „Rocznik Lubuski” 1960, R. 2, s. 64–87.
- Korcowska-Pielińska E., *Udział rzemieślników w samorządzie miejskim*, [w:] *Z dziejów rzemiosła warszawskiego*, cz. 1: *XIV–XVIII w.*, red. B. Grochulska, W. Pruss, Warszawa 1983, s. 88–90.
- Kordas M., *Z badań nad elitami małomiasteczkowymi w Polsce w XV–XVI wieku. Rajcy i ławnicy miasta Kamionki w ziemi lubelskiej*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2011, t. 3, s. 205–226.
- Krasnowolski B., *Rozwój przestrzenny Żywca*, [w:] *O sztuce Górnego Śląska i przyległych ziem małopolskich*, red. E. Chojecka, Katowice 1993, s. 137–159.

- Kropidłowski Z., *Cele korporacjonizmu Wielkich Miast Pruskich do rozbiorów*, „Saeculum Christianum. Pismo Historyczno-społeczne” 1996, nr 2, s. 101–116.
- Księga polskiego rzemiosła. Władze Związku Rzemiosła Polskiego*, red. J. Kowalczevska, Bydgoszcz 2003.
- Kwaśny Z., D. Tomczyk, *Studia z dziejów rzemiosła Śląska Opolskiego przed epoką kapitalizmu*, „Śląski Kwartalnik Historii Sobótka” 1977, R. 32, nr 1, s. 70–73.
- Lenczowski F., *Z zagadnień ustrojowych miast śląskich XII–XIV wiek*, [w:] *Prace z dziejów Polski feudalnej ofiarowane Romanowi Grodeckiemu w 70 rocznicę urodzin*, red. Z. Kozłowska-Budkowa, Warszawa 1960, s. 167–180.
- Lojko J., P. Wojtyński, *Cechy i rzemiosło miast Wielkopolski od XIII do XVIII wieku (zarys badań źródłoznawczych nad rzemiosłem municypalnym)*, [w:] *Wielkopolska brać cechowa w okresie staropolskim*, oprac. M. Aleksandrowicz, Z. Wojciechowska, Gniezno 2005, s. 33–42.
- Łosowski J., *Urzędnicy miejscy Bełżyc od XV do końca XVIII wieku*, Lublin 2009.
- Maisel W., *Władze miasta Poznania w XIII–XVI wieku*, „Kronika Miasta Poznania” 1999, R. 69, nr 1, s. 17–34.
- Mecherzyński K., *O magistratach miast polskich, a w szczególności miasta Krakowa*, Kraków 1845.
- Michalik F., *Wykonawstwo egzaminacyjnych sztuk mistrzowskich w świetle edyktu króla pruskiego Fryderyka II z 1747 r.*, „Ziemia Śląska” 1993, t. 3, s. 203–217.
- Michalski J., *Zagadnienie polityki antycechowej w czasach Stanisława Augusta*, „Przegląd Historyczny” 1954, t. 45, z. 4, s. 635–651.
- Mika M.J., *Burmistrzowie kaliscy od połowy XVI do XVIII wieku*, [w:] *Osiemnaście wieków Kalisza. Studia i materiały do dziejów miasta Kalisza i regionu kaliskiego*, t. 3, red. A. Gieysztor, Kalisz 1962, s. 105–118.
- Mika M.J., *Burmistrzowie poznańscy wieku XVI*, „Kronika Miasta Poznania” 1947, R. 20, nr 1, s. 37–55.
- Mikulski K., *Unifikacja ustrojowa i centralizacja władzy w Toruniu w XV–XVIII wieku. Zarys problemów badawczych*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia” 1997, t. 30(322), s. 29–40.
- Minkiewicz A., *Cechy białostockie*, Białystok 1936.
- Miodunka P., *Elity w małych miastach prywatnych Małopolski w XVII i XVIII wieku*, „Rocznik Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 2016, t. 77, s. 297–318.
- Moliński S., *Poczet burmistrzów żywieckich czyli continuum starodawnego „Katalogu Burmistrzów Żywieckich po kilka lat urzędujących” Andrzeja Komonieckiego*, „Karta Groni” 2001, nr 21, Żywiec, s. 62–88.
- Mrozowski K., *Praktyka kancelaryjna a hierarchia społeczna. Spisy urzędników jako źródło do badań nad społeczeństwem Starej Warszawy u schyłku średniowiecza (1494–1550)*, „Archaeon” 2011, t. 112, s. 305–320.
- Musiół L., *Przegląd dziejowy rzemiosła na Górnym Śląsku*, [w:] *Księga pamiątkowa rzemiosła. Wydana z okazji 25-lecia istnienia Izby Rzemieślniczej w Katowicach*, oprac. J. Zador-Wojeński, Katowice 1948, s. 27–76.
- Noga Z., *Krakowska rada miejska w XVI wieku. Studium o elicie władzy*, Kraków 2003.
- Noga Z., *Rola samorządu w rozwoju miasta w XIII–XVIII wieku*, [w:] *Kraków. Nowe studia nad rozwojem miasta*, red. J. Wyrozumski, Kraków 2007, s. 495–527.
- Noga Z., *Samorząd miasta Krakowa w czasach przedprzemysłowych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F: Historia” 2017, t. 72, s. 137–148.
- Noga Z., *Urzędnicy miejscy Krakowa, cz. 2: 1500–1794*, Kraków 2008.
- Panic I., *Zabiegi cechów małych miast górnośląskich o zachowanie uczciwej konkurencji przez członków cechu w czasach wczesnonowożytnych*, [w:] *Korzenie środkowoeuropejskiej i górnośląskiej kultury gospodarczej*, red. A. Barciak, Katowice 2003, s. 324–334.

- Patkaniowski M., *Krakowska rada miejska w średnich wiekach*, Kraków 1934.
- Piskorska H., *Organizacja władz i kancelarii miasta Torunia do 1793 r.*, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” 1954, R. 59, z. 2.
- Ptaśnik J., *Kilka słów o dawnej radzie*, [w:] tenże, *Obrazki z przeszłości Krakowa*, Kraków 1902, s. 38–54.
- Ptaśnik J., *Walka o demokratyzację Krakowa w wieku XVII–XVIII*, „Kwartalnik Historyczny” 1929, R. 43, z. 1, s. 1–151.
- Ptaśnik J., *Walki o demokratyzację Lwowa od XVI do XVIII wieku*, „Kwartalnik Historyczny”, 1925, R. 39, z. 1, s. 228–257.
- Riabinin J., *Rada miejska lubelska w XVII wieku*, Lublin 1931.
- Samsonowicz H., *Cechy rzemieślnicze w średniowiecznej Polsce: mity i rzeczywistość*, „Przegląd Historyczny” 1984, t. 75, z. 3, s. 551–567.
- Samsonowicz H., *Elita władzy w małych miastach Polski w późnym średniowieczu*, [w:] *Genealogia – kręgi zawodowe i grupy interesu w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, red. J. Wroniszewski, Toruń 1989, s. 145–159.
- Samsonowicz H., *Kto podejmował decyzje w miastach samorządowych średniowiecznej Polski?*, [w:] tenże, *Studia z dziejów miast w średniowieczu*, Poznań 2014, s. 293–304.
- Scholtz E., *Gnieźnieńska brać cechowa do końca XVIII wieku*, [w:] *Wielkopolska brać cechowa w okresie staropolskim*, oprac. Z. Wojciechowska, M. Aleksandrowicz, Gniezno 2005, s. 43–48.
- Schultz K., R. Giel, *Die politische Zunft eine die spätmittelalterliche Stadt prägende Institution?*, [w:] *Verwaltung und Politik in Städten Mitteleuropas. Beiträge zu Verfassungsnorm und Verfassungswirklichkeit in altständischer Zeit*, red. E. Ehrecht, Köln 1994, s. 1–20.
- Sędek M., *Instytucje i praktyka prawa chełmińskiego*, „Studia Warszawskie” 1975, t. 21, z. 2, s. 227–234.
- Starzyński M., *Krakowska rada miejska w średniowieczu*, Kraków 2010.
- Surowiecki W., *Uwagi o cechach*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk” 1820, t. 13, s. 528–553.
- Tomczyk D., *Cech piekarski w Opolu w dawnych czasach*, „Kwartalnik Opolski” 2001, nr 4, s. 113–131.
- Urbańska B., M. Niezabitowski, *Powstanie i rozwój krakowskiego cechu stolarzy do poł. XVI wieku*, „Krzysztofor” 1991, [t.] 18, s. 7–17.
- Wiesiołowski J., *Cechmistrzowie poznańscy i starostowie generalni Wielkopolski jako elektorzy Rady Miejskiej Poznania w XVI wieku*, „Kronika Miasta Poznania” 1999, R. 69, nr 1, s. 78–110.
- Wiesiołowski J., *Rajcowie dożywotni 1504–1518*, „Kronika Miasta Poznania” 1999, R. 69, nr 1, s. 50–59.
- Wiesiołowski J., Z. Wojciechowska, *Władze miasta Poznania 1253–1793*, t. 1, Poznań 2003.
- Wojciechowska Z., *Cechy rzemieślnicze i bractwa kupieckie w Wielkopolsce w okresie staropolskim*, [w:] *Wielkopolska brać cechowa w okresie staropolskim*, oprac. Z. Wojciechowska, M. Aleksandrowicz, Gniezno 2005, s. 7–32.
- Wolff A., *Skład rady i ławy miasta Starej Warszawy w latach 1381–1527*, „Rocznik Warszawski” 1955, t. 6, s. 5–16.
- Wroński M., *Tradycyjne garncarstwo z Brodół i budownictwo z nim związane*, Gliwice 1985.
- Zaleski Z., *Bractwo krawieckie chwaliszewskie*, Poznań 1927.
- Ziemia J., *Cechy rzemieślnicze Będzina i Czeladzi w dawnych wiekach*, „Ziemia Będzińska” 1972, R. 4, s. 118–134.
- Ziółek J., *Cech rzeźników lubelskich*, „Rocznik Lubelski” 1971, t. 14, s. 83–95.